

NIKOLA-ANNA MANIATH

οι
Θιωτές
της
ενοχής

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ:
10.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Οι σιωπές της ενοχής**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Νικόλ-Άννα Μανιάτη
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Χρυσούλα Τσιρούκη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Βίκυ Αυδή
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Νικόλ-Άννα Μανιάτη, 2016
© Φωτογραφιών εξωφύλλου: Mark Owen/Trevillion Images,
Olga Meffista/shutterstock
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2016

Πρώτη έκδοση: Ιούνιος 2016, 10.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1621-2
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1622-9

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

NIKOΛ-ANNA MANIATH

*οι
ΟΙΩΤΕΣ
της
ενοχής*

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Από τις Εκδόσεις ΩΚΕΑΝΙΔΑ κυκλοφορούν:

Η κόρη του φεγγαριού, 2007
Οι μούσες της σιωπής, 2008
Όταν κλαίνε τ' αστέρια, 2009
Το τίμημα, 2010

Από τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

Κομμένα λουλούδια, 2011
Αόρατος δεσμός, 2012
Ο ύπνος των χιλίων ημερών, 2013
Πίσω απ' τον καθρέφτη, 2014
Έκπτωτος άγγελος, 2015
Και η ελπίδα γύρισε ξανά, 2015

*Αφιερωμένο σε όλους εσάς
που κρατάτε αυτό το βιβλίο στα χέρια σας.
Με τη δική σας αγάπη δημιουργούμε.
Και στην εγγονούλα μου Ναταλία,
περιμένοντάς τη να το διαβάσει κάποια στιγμή.*

*Αφιερωμένο στην πραγματική «Άννα»
του πρώτου μέρους του βιβλίου, που με συγκλόνησε
η ζωή της. Και που ποτέ δεν έφυγε από την Κύπρο.*

*Και στη φίλη μου, τη δρα Κική Σονίδου,
που με τις ιατρικές της συμβουλές σε κάποια δύσκολα
σημεία περιόρισε τον χρόνο της δικής μου έρευνας.*

1

Ιούνιος 2020

Τους ακούω! Μιλούν χαμηλόφωνα, λες και φοβούνται μη με ξυπνήσουν. Μα δεν κοιμάμαι, πρέπει να το ξέρουν. Η φωνή όλων τους βαριά, πνιχτή. Πού και πού ένας λυγμός σκαλώνει στον λαιμό. Κλαίνε! Γιατί; Θέλω ν' ανοίξω τα μάτια, να τους δω, να γεμίσω με την εικόνα τους το βλέμμα. Δεν μπορώ.

Θέλω να βάλω σε λόγια αυτά που νιώθω, να τους πω πόσο τους αγαπώ. Δεν μπορώ.

Θέλω να τους αγγίξω, να αισθανθώ τη ζεστασιά του δικού τους αγγίγματος στο δέρμα μου. Δεν μπορώ.

Τους ακούω. Αυτό μόνο. Και νιώθω την παγωνιά να με τυλίγει. Απλώνεται στο κορμί μου και το περιβάλλει, το νεκρώνει με τη δύναμή της. Τη νιώθω να ανεβαίνει και να κυριαρχεί. Πόσα λεπτά, δευτερόλεπτα ίσως, θα χρειαστεί να νεκρώσει τον εγκέφαλο;

Και βρίσκομαι ξανά πίσω στον χρόνο!

Μάιος 1946, στην Κύπρο

Γεννητούρια. Δεύτερο παιδί, κορίτσι κι αυτό. Μα δεν υπήρχαν χαρές και καλωσορίσματα, ούτε ευχές και επισκέψεις. Ο πατέρας βρισκόταν στη δουλειά, οι δικοί του γονείς ήταν στο χωριό και της μάνας είχαν φύγει μετανάστες στην Αφρική. Μόνο την αδελφή της είχε στο σπίτι με το μεγαλύτερο παιδί, μέχρι η λεχώνα να γυρίσει από το μαιευτήριο. Τούτη η γέννα δεν ήταν καλοδεχούμενη.

Το μικρό δεν το 'ξερε ακόμα. Μα μπορεί και να το διαίσθανόταν, γιατί το κλάμα του δε σταματούσε ούτε με το βύζαγμα. Το παράπονό του έντονο, επίμονο, γονάτισε τη μάνα στους μήνες που ακολούθησαν. Κι απομάκρυνε μέρα με τη μέρα τον πατέρα. Όχι πως χρειαζόταν δικαιολογία.

Ο γάμος τους είχε κλονιστεί καιρό τώρα. Ο πατέρας είχε θαμπωθεί από την προσοχή που του έδωσε η κόρη του αφεντικού του. Λογιστής, πανέξυπνος, με χίλιους αγώνες και θυσίες είχε καταφέρει να πάρει το πτυχίο, είχε όνειρα και στόχους που τα έβλεπε να ποδοπατούνται από το βάρος της οικογένειας. Το πρώτο παιδί είχε έρθει με χαρές και ευτυχία, ένα στρουμπουλό, ήρεμο και γελαστό μωρό,

αξιαγάπητο και αγαπημένο από όλους. Μετά όμως γνώρισε ο πατέρας την κόρη του αφεντικού, την Ερατώ. Τον συνεπήρε ο αέρας της, η κοινωνική της θέση, η κοσμοπολίτικη και χωρίς οικονομικά προβλήματα ζωή της και κολακεύτηκε όταν τον πολιόρκησε και τον διεκδίκησε. Είχε κιόλας μιλήσει στην Ελπίδα, τη γυναίκα του, για διαζύγιο όταν του ανακοίνωσε τη δεύτερη εγκυμοσύνη της. Ο Μιχάλης ένωσε παγιδευμένος σε έναν γάμο που ο ίδιος είχε κάποτε επιδιώξει. Η Ελπίδα ένωσε τον κόσμο της να γκρεμίζεται, μα με τίποτα δε δέχτηκε την έκτρωση. Έλπριζε σε θαύμα; Ίσως.

Συνέχισαν να ζουν συμβατικά για ακόμα δυο χρόνια. Οι καιροί τότε δεν ευνοούσαν τα διαζύγια, και μάλιστα εφόσον υπήρχαν δυο μικρά παιδιά. Μα ο Μιχάλης δεν άντεχε άλλο. Πήρε την Ερατώ και εξαφανίστηκαν στην Ευρώπη, κάνοντας τουρισμό για μήνες, αφήνοντας πίσω την Ελπίδα να τα βγάλει πέρα. Πλούσια η Ερατώ, στερνοπαίδι, σε μια οικογένεια με όνομα, από τζάκι, παραχαϊδεμένη και εγωίστρια, δε λογάριασε έξοδα και σπατάλη προκειμένου να ξελογιάσει τον νεαρό, τον πολύ όμορφο και πολλά υποσχόμενο λογιστή του πατέρα της. Δεν ήταν όμορφη η Ερατώ. Τα δόντια της ήταν πεταχτά, τα μάτια κάπως μικρά, τα μαλλιά της ίσια που δύσκολα όμως έστρωναν, μα είχε λευκή και απαλή επιδερμίδα. Η περμανάντ τιθάσευε και έδινε σχήμα στα μαλλιά, και το κραγιόν τόνιζε τα καλοσηματισμένα χείλη καμουφλάροντας τα δόντια. Είχε αέρα, τουπέ και μια αυτοπεποίθηση που κάλυπτε τα αρνητικά στοιχεία της. Ήταν κοντή, αλλά αυτό δεν την κόμπλαρε στο ελάχιστο, άλλωστε και ο Μιχάλης δεν ήταν καθόλου ψηλός.

Η Ελπίδα, αντίθετα, ήταν καλλονή. Ψηλή, ευθυτενής, με χυτό κορμί, πλούσια κυματιστά μαύρα μαλλιά και χαρακτηριστικά που θα τα ζήλευε γλύπτης. Ήταν όμως φτωχή και χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση. Περνούσε τον Μιχάλη μισό κεφάλι, και όπως κι αυτός, είχε περήφανο βάδισμα και ίσια πλάτη. Όμορφοι, φτωχοί και οι δυο, ερωτεύτηκαν και παντρεύτηκαν, αδιαφορώντας για τις δυσκολίες που θα εμφανίζονταν στη ζωή τους με την άφιξη του πρώτου παιδιού. Η Ελπίδα ήταν μοδίστρα μα αναγκάστηκε να τα παρατήσει σαν γέννησε, ο Μιχάλης όμως, μορφωμένος και φιλόδοξος, πείσμων να τα καταφέρει. Δέχτηκε την καινούργια θέση ως ορκωτός λογιστής στην εταιρεία του πατέρα της Ερατώ και σύντομα βρέθηκε μπλεγμένος στο δίχτυ της σαγήνης με το οποίο τον τύλιξε η κόρη του εργοδότη του.

Επιστρέφοντας από την Ευρώπη, έβαλε μπροστά τη διαδικασία του διαζυγίου. Όσο κι αν αντέδρασε η Ελπίδα, βρέθηκαν ψευδομάρτυρες που επιτάχυναν την απόφαση. Μα αυτό δεν ήταν το μοναδικό πλήγμα που δέχτηκε η νέα μητέρα. Ολομόναχη, χωρίς συγγενείς, εκτός από μια αδελφή παντρεμένη με δική της οικογένεια, χωρίς πόρους να ζήσει η ίδια, πόσο μάλλον τα δυο μικρά παιδιά της, είδε να της τα παίρνουν και να αναθέτουν τη φροντίδα τους στον πατέρα. Μόνο που αυτός δεν ήταν μόνος, είχε πια μια καινούργια σύζυγο. Και αυτή θα ήταν από δω και πέρα η μάνα των παιδιών της.

Απαρηγόρητη η Ελπίδα πάσχιζε να επιβιώσει. Η αδελφή της την πίεζε να φύγει, να πάει στους γονείς τους και στα άλλα τους αδέρφια στη Νότια Αφρική, μα δεν ήθελε να ακούσει τη φωνή της λογικής. Η καρδιά της δεν την

άφηνε να απομακρυνθεί από τον τόπο όπου ζούσαν τα παιδιά της. Η ελπίδα να τα βλέπει πού και πού, να τα κρατάει λίγες ώρες στην αγκαλιά της, όσο της επέτρεπε ο νόμος, δεν την άφηνε να δει καμιά άλλη διέξοδο επιβίωσης. Δέχτηκε με ευγνωμοσύνη τη φιλοξενία της αδελφής της και προσπάθησε να βρει δουλειά σε κάποια βιοτεχνία. Και περίμενε... Περίμενε τη μέρα να πάει να δει τα παιδιά της που έμεναν πια στην πρωτεύουσα.

Μα σαν έφτασε, δοκίμασε νέα απογοήτευση. Τα παιδιά δεν ήταν εκεί. Με ύφος παγωμένο η Ερατώ τής ανακοίνωσε πως τα παιδιά της βρίσκονταν στο χωριό του Μιχάλη. Κλαίγοντας η Ελπίδα ζήτησε να μάθει ποιος από τους συγγενείς τα είχε, και τότε η καινούργια σύζυγος την πληροφόρησε αόριστα πως τα έχει η άτεκνη αδελφή. Με κομμένα πόδια απομακρύνθηκε αργά από το πλούσιο σπίτι. Και την επόμενη μέρα αγόρασε караμέλες, δίπλωσε τα ρουχαλάκια που η ίδια είχε ράψει, πήρε και τις δυο πορσελάνινες κούκλες που είχε στείλει η μητέρα της από την Αφρική και κατέβηκε στον σταθμό υπεραστικών λεωφορείων πριν καν χαράξει. Το χωριό του Μιχάλη ήταν στην επαρχία Πάφου, ημιορεινό, όμορφο και προσβάσιμο με λεωφορείο μία φορά την εβδομάδα.

Είδε τα παιδάκια της εκείνη τη μέρα η Ελπίδα. Η Μαρία, η άτεκνη αδελφή του Μιχάλη, τη δέχτηκε με αγάπη. Έχασε το λεωφορείο του γυρισμού, μα κοιμήθηκε αγκαλιά με τις κορούλες της και την επόμενη μέρα, με την υπόσχεση να γυρίσει σύντομα, έφυγε νωρίς με ένα από τα κάρα των συγχωριανών για την πόλη της Πάφου, όπου κατάφερε να πάρει άλλο λεωφορείο για τη Λεμεσό. Τα μικρά είχαν κολλήσει πάνω της και έκλαιγαν, η θεία προσπαθού-

σε να τα αποτραβήξει, μα δεν μπορούσε να τα αποσπάσει από τη γλυκιά, απελπισμένη αγκαλιά της μάνας, που οι λυγμοί τής έφραζαν τη μιλιά.

«Την άλλη φορά θα είναι πιο εύκολο, θα συνηθίσουν, θα δεις», προσπάθησε να προσφέρει παρηγοριά η καλοσυνάτη γυναίκα, μα η καρδιά της Ελπίδας σπάραξε και τα λόγια έχασαν τη σημασία τους.

«Θα συνηθίσουν». Ποιος; Τα παιδιά ή η μάνα; Της ήταν αδύνατον να κάνει το ταξίδι στο χωριό κάθε εβδομάδα. Ούτε λεφτά είχε ούτε την άνεση να παίρνει άδειες από την πρόχειρη δουλειά που κατάφερε να βρει για να ζήσει. Και αν την έδωχναν, δεν υπήρχε τρόπος να επιβιώσει. Για πόσο θα τη φιλοξενούσε η αδελφή της με δυο παιδιά κι αυτή; Έτσι λοιπόν αραιώσε τις επισκέψεις, πήγαινε πια δύο φορές τον μήνα, φορτωμένη ρουχαλάκια και λιχουδιές, ίσα που προλάβαινε όμως να τα δει και να τα χαρεί λίγο πριν αναχωρήσει εκείνο το παμπάλαιο λεωφορείο.

Και μια μέρα βρήκε μόνο το μικρότερο παιδί της. «Πού είναι η Στελλίτσα;» ρώτησε τη θεία και φοβόταν να ακούσει την απάντηση.

«Την πήρε ο Μιχάλης, τη βάλανε σε σχολείο».

«Ποιο σχολείο; Είναι μόνο τεσσάρων χρόνων».

«Δε μου εξήγησε. Ήρθε, την πήρε και είπε θα είναι οικότροφη πια στις καλόγριες. Το γαλλικό σχολείο Σεν Ζοζέφ».

Η Ελπίδα σωριάστηκε. «Χώρισε τα παιδιά... Γιατί; Γιατί είναι τόσο σκληρός; Δεν του φτάνει που τα χώρισε από τη μάνα τους; Τόσο πια ξεμυαλίστηκε με την άλλη που τον κάνει ό,τι θέλει; Δεν έχει καρδιά;»

«Μην τον κρίνεις άδικα, Ελπίδα», τον υπερασπίστηκε η αδελφή του. «Χτίζουν καινούργιο σπίτι, μεγάλο, για να

πάρουν και τα παιδιά κοντά τους. Μα εγώ δεν μπορούσα να φροντίζω δυο παιδιά μόνη μου, όσο και να το θέλω. Πήρε τη Στέλλα προσωρινά, μέχρι να τελειώσει το σπίτι, εφόσον είναι πιο μεγάλη».

«Γιατί δεν την έδωσε σε μένα; Τη μάνα τους; Τεσσάρων χρόνων σε ίδρυμα, δεν το σκέφτηκε το μωρό;»

«Δεν είναι ίδρυμα, Ελπίδα, σχολείο είναι που στέλνουν τα παιδιά τους πολλοί πλούσιοι από όλο το νησί. Κι αυτά που δεν είναι από την πρωτεύουσα ζουν εκεί, οικότροφα. Εσύ πώς θα το ζούσες; Δεν έχεις ούτε πού να μείνεις.»

Η Ελπίδα έπνιξε τα λόγια και το κλάμα. Δεν έφταιγε η πρώτη κουνιάδα της. Φρόντιζε τα παιδιά της έξι μήνες τώρα και ας μην είχε ιδέα από παιδιά. Τις αποφάσεις τις έπαιρνε ο Μιχάλης. Κοίταζε το μικρό της κοριτσάκι, κατάξανθο, ζωηρό, ατίθασο, να παίζει ανέμελα στην αυλή και να κυνηγάει τις κότες και ράγιζε η καρδιά της σαν σκεφτόταν πόσα της στέρησε η επιπολαιότητά του. Και πονούσε που το μεγαλύτερο παιδί της θα ήταν περιορισμένο σε ένα σχολείο που ούτε τη γλώσσα ήξερε για να συνεννοηθεί. Η Στέλλα της! Πώς θα ένιωθε άραγε το σοβαρό, κλεισμένο στον εαυτό του τετράχρονο κοριτσάκι της;

Αγκάλιασε με λαχτάρα αυτό που της απόμεινε, έστω και για λίγες ώρες. Ήθελε να υποσχεθεί στον εαυτό της πως θα το φρόντιζε, πως θα κατάφερνε να πάρει πίσω τα δυο της παιδιά, να τα γεμίσει αγάπη από την καρδιά της που ξεχειλίζει, μα ήξερε καλά πως θα ήταν κούφια υπόσχεση.

Οι μήνες περνούσαν. Μοιρασμένη ανάμεσα σε δυο παιδιά που ζούσαν χιλιόμετρα μακριά, ερχόταν αντιμέτωπη κάθε φορά με τη λαχτάρα της να τα δει και τη μεγάλη απόσταση που τους χώριζε. Οι δύο φορές τον μήνα που

μπορούσε να τα βλέπει τώρα είχαν γίνει πλέον μία. Έβλεπε το ένα, κάθε φορά με ειδική άδεια που ζητούσε από τις καλόγριες του γαλλικού σχολείου, αλλά λαχταρούσε να αγκαλιάσει και το άλλο, στο χωριό. Ήταν αδύνατο όμως να συνδυάσει τις επισκέψεις. Τα κοριτσάκια της, έτσι όπως τα έβλεπε αραιά, ολοένα απομακρύνονταν από εκείνη και γίνονταν λιγότερο εκδηλωτικά. Τα έχανε, το ένιωθε.

Η Ελπίδα κατάφερε να νοικιάσει ένα δωμάτιο και απάλλαξε την αδελφή της από την παρουσία της. Όχι πως είχε δυσανασχετήσει η ίδια, αλλά ήξερε πως μέσα στην οικογένεια δε χωρούσε τρίτος. Τα έβγαζε πέρα με δυσκολία, ό,τι περίσσευε το φύλαγε για να πηγαίνει στα παιδιά της φορτωμένη. Τίποτα ιδιαίτερο, ρουχαλάκια που έραβε μόνη της από ρετάλια, κουλουράκια που τα έφτιαχνε η ίδια, καραμέλες από τον μπακάλη, μα ένιωθε πως όφειλε να αφήνει και κάτι στην αδελφή του Μιχάλη που φρόντιζε το μικρό. Ο άντρας της την είχε παρατήσει, είχε εξαφανιστεί, δεν ήθελε να μεγαλώνει ξένο παιδί, στην ουσία δεν ήθελε κανένα παιδί, και η ίδια, αν δεν είχε το πατρικό στο χωριό, το μερίδιό της από τα πατρικά κτήματα και τα λίγα ζωντανά, ίσως να δυσανασχετούσε με το ανίψι και να το έβαζαν κι αυτό σε κάποιο σχολείο οικότροφο. Την πίκρα της όμως την έβγαζε στο μικρό αρκετές φορές σαν τη βάραινε τη νύχτα η μοναξιά. Δεν το χτυπούσε, δεν είχε καρδιά να σηκώσει χέρι στο αθώο πλάσμα, μα η γλώσσα της, φορτωμένη παράπονο, συνόδευε το παιδάκι σε κάθε του κίνηση. Η πίκρα της μεταφραζόταν σε παρατηρήσεις και κριτική, τίποτε από τις αθώες αντιδράσεις

ενός τρίχρονου δεν ήταν αποδεκτό. Στις λίγες ώρες που περνούσε μαζί τους η Ελπίδα, εκείνη τη μία φορά τον μήνα, είχε δει τη σταδιακή αλλαγή του παιδιού της, μα η Μαρία ήταν πάντα κοντά και δεν μπορούσε να ρωτήσει το μικρό της με τον τρόπο που μια μάνα ρωτάει με αγάπη και εκμιαεύει το παράπονο που είναι φωλιασμένο στην καρδιά του. Το κοριτσάκι δεν άπλωνε πια το χεράκι με λαχτάρα στις λιχουδιές, κοίταζε πρώτα τη θεία, και αν του έκανε νόημα, τότε το άρπαζε και το έτρωγε λαιμαργα. Καμιά φορά έμενε να κοιτάζει το κουτί με τα κουλουράκια ή τις καραμέλες, αλλά δεν τολμούσε να ζητήσει από την ίδια του τη μάνα να του δώσει και δεύτερο. Η Ελπίδα όμως, όσο ήταν εκεί, του έδινε ξανά και ξανά, μέχρι που η Μαρία τη σταματούσε με τη δικαιολογία ότι δε θα έτρωγε το φαγητό του. Το μικρό ήταν αεικίνητο, ζωηρό, και αντίθετα με τη Στέλλα, αδύνατο σαν κλαράκι. Τα σγουρά μαλλιά του, κατάξανθα, έδειχναν πάντα αχτένιστα και ήταν σαν φωτοστέφανο γύρω από το έξυπνο μουτράκι του. Η Ελπίδα ήξερε ότι ήταν ατίθασο και πίστευε πως η Μαρία προσπαθούσε να του μάθει κάποιους βασικούς κανόνες πειθαρχίας. Δεν είχε το θάρρος να κρίνει αυτή τη γυναίκα, που είχε αναλάβει το παιδί της επειδή ο αδελφός της της το φόρτωσε απρόσμενα. Πρόσεξε όμως πως η πορσελάνινη κούκλα από την Αφρική ήταν τοποθετημένη σε κάποιο ψηλό ράφι μακριά από τα παιδικά χεράκια. «Για να μην τη σπάσει, είναι κρίμα», της απάντησε η θεία. «Άλλωστε, όλη μέρα στην αυλή και στα χωράφια παίζει».

Το μικρό δε γαντζωνόταν πάνω της πια όταν ερχόταν η ώρα να φύγει. Δεχόταν το αγκάλιασμά της παθητικά και τη ρωτούσε με αθωότητα: «Θα μου φέρεις κουλουρά-

κια όταν ξανάρθεις; Είναι πιο νόστιμα από τις δίπλες και τους λουκουμάδες». Η μαγική λεξούλα «μαμά» απουσίαζε πλέον από το λεξιλόγιό του.

Έβλεπε την αλλαγή η Ελπίδα, ένιωθε το παιδί της να απομακρύνεται και πονούσε μέσα της. Έσκυβε το κεφάλι και έκλαιγε σε όλον τον δρόμο της επιστροφής. Και μια μέρα βρήκε το σπίτι κλειστό και σφραγισμένο. Αλαφιασμένη κατέφυγε στον μεγαλύτερο αδελφό. Κι αυτά που της είπε ήταν σαν μαχαιριά στην καρδιά.

«Έφυγε, πήγε στο χωριό παραδίπλα, πήρε φυσικά και το παιδί. Παντρεύεται εκεί και θα μείνουν λίγο μέχρι ο γαμπρός να τακτοποιήσει τις υποθέσεις του. Κάνα χρόνο ίσως. Θα ξαναγυρίσουν».

Η Ελπίδα τον κοιτούσε με μάτια τρελής. Για το δικό της παιδί τής μιλούσε λες και δεν το είχε γεννήσει αυτή. Δεν είχε δικαίωμα πάνω στο σπλάχνο της, άλλοι αποφάσιζαν για τη ζωή του, άλλοι έπαιζαν με την ψυχή της. Εκείνη τη μέρα μίσησε τον Μιχάλη και την Ερατώ, και οι λιγοστές ελπίδες πως τα παιδιά της θα έβρισκαν κοντά τους μια φωλιά ζεστή, έστω και με μητριά, διαλύθηκαν με τη βεβαιότητα ότι δε νοιάζονταν, ποτέ δε θα νοιάζονταν για τα δικά της παιδιά. Λες και δεν τα είχε σπείρει ο ίδιος άντρας.

Το σπίτι που έχτιζε ο Μιχάλης με την Ερατώ στη Λευκωσία δεν έλεγε να τελειώσει. Η καινούργια γυναίκα του ήθελε να γίνει τέλειο, σε εμφάνιση και εξοπλισμό, αντίξιο της θέσης της και του ονόματος της οικογένειάς της. Και ο Μιχάλης ξανοίχτηκε σε άλλες δουλειές παράλληλα με τα λογιστικά του καθήκοντα, για να αποδείξει πως δεν ήταν ένας άχρηστος. Είχε μυαλό, διορατικότητα και τόλμη, που του την έδινε η σιγουριά της οικονομικής στήριξης

από τη μεριά της Ερατώ. Άρχισε δειλά συναλλαγές με τη Σκανδιναβία για εισαγωγή μηχανημάτων κατασκευής πωμάτων και αποδείχτηκε με τον καιρό μια επιτυχημένη και κερδοφόρα κίνηση. Σε λίγα χρόνια προμήθευε τους οινοπαραγωγούς με πώματα για κρασιά και κονιάκ, και αργότερα επεκτάθηκε και στους γαλακτοπαραγωγούς, που μέχρι τότε το γάλα το συσκεύαζαν σε γυάλινα μπουκάλια. Η τεράστια έκταση στο οικόπεδο όπου χτιζόταν το σπίτι τους φιλοξένησε τώρα ένα καινούργιο, μεγάλο κτίσμα που μετατράπηκε σε εργοστάσιο. Οι μηχανές για την κατασκευή διάφορων ειδών πλαστικών και αλουμινένιων πωμάτων από τη σκανδιναβική εταιρεία βρίσκονταν σε συνεχή λειτουργία και σιγά σιγά ο αριθμός των εργατριών αυξήθηκε. Άρχισε την εξαγωγή στην Ελλάδα και τη Μέση Ανατολή και τα οικονομικά τους άνθησαν. Το όμορφο σπίτι διαχωρίστηκε από το εργοστάσιο με έναν χαμηλό τοίχο, περισσότερο για να υπενθυμίζει στις εργάτριες ποια ήταν τα όρια στα οποία μπορούσαν ελεύθερα να κινηθούν. Και πίσω από τον τοίχο του εργοστασίου απλωνόταν το δάσος με τις ακακίες και τις πρόχειρες σκηνές του αγγλικού στρατοπέδου. Όταν το 1956 αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν οι Άγγλοι και να περιοριστούν στη Δεκέλεια και την Επισκοπή, η περιοχή έμεινε ελεύθερη και ανεκμετάλλευτη για αρκετά χρόνια. Μια απέραντη έκταση γεμάτη βράχια, χαμηλά δέντρα, ασφόδελους και ρηχές σπηλιές. Μια έκταση στην οποία, μέσα στα επόμενα πενήντα χρόνια, δεν είχε απομείνει ούτε μία ακακία να θυμίζει την ύπαρξή της. Οι πολυκατοικίες, οι βίλες και το τεράστιο ξενοδοχείο *Χίλτον* κυριαρχούσαν στο τοπίο. Μα τη δεκαετία του '50 ήταν ο χώρος όπου η μικρή Άννα και η Στέλλα δραπέ-

τευαν και περνούσαν ατέλειωτες ώρες με παιχνίδι. Ο Μιχάλης είχε βαλθεί να αποδείξει πως δεν ήταν ένας απλός λογιστής αλλά αντάξιος της οικογένειας που τον ανέχτηκε για χάρη της παραχαϊδεμένης κόρης και τον αντιμετώπιζε με κάποια υπεροψία για τη χαμηλή καταγωγή του. Το γεγονός ότι φόρτωσε στην κόρη τους και δυο παιδιά από τον πρώτο του γάμο δεν του το συγχώρησαν ποτέ. Δυο παιδιά που άργησαν να μπουν στη ζωή του αντρόγυνου, παρατημένα το ένα σε οικοτροφείο και το άλλο στο χωριό.

Ο θάνατος του πατέρα της Ερατώ και το κλείσιμο της δικής του επιχείρησης άφησε την Ερατώ εξαρτώμενη αποκλειστικά από τα έσοδα του Μιχάλη για να αντιμετωπίσει την πολυέξοδη και φανταχτερή ζωή της. Η δική του επιχείρηση ανθούσε και επεκτεινόταν, αλλά ποτέ δεν τον άφησε, ούτε η ίδια ούτε οι συγγενείς της, να ξεχάσει ότι τα δικά τους λεφτά τού είχαν δώσει τη δυνατότητα να τη δημιουργήσει. Οι πολυδάπανες και παράλογες απαιτήσεις της Ερατώ καθυστερούσαν την περαίωση του χτισίματος. Και όσο έμεναν στο πατρικό της, που το κληρονόμησε ο μεγάλος της αδελφός, ήταν αδύνατον για τον Μιχάλη να φέρει τα παιδιά του.

Το σπίτι τους έπρεπε να έχει τέσσερα μεγάλα υπνοδωμάτια, για να φιλοξενεί τους συγγενείς της Ερατώ όταν θα τους επισκέπτονταν τα Σαββατοκύριακα, ένα τεράστιο σαλόνι συνεχόμενο με τραπεζαρία για να χωράει όλη της την οικογένεια και τους φίλους όταν θα έκανε τις δεξιώσεις της, ξεχωριστή τραπεζαρία για την καθημερινή χρήση και ένα μικροσκοπικό δωμάτιο δίπλα στην κουζίνα για την υπηρέτρια. Μα εκείνο που με εγωιστικό και παράλογο πείσμα επέμενε ήταν το μπάνιο. Ήθελε να είναι αντά-

ξιο αυτών που είχε δει στις χώρες που επισκέφθηκαν με τον Μιχάλη τους έξι μήνες που γύριζαν την Ευρώπη. Πορσελάνινη μπιανιέρα και είδη υγιεινής σε χρώμα γαλάζιο, ντουζιέρα και πλακάκια αστραφτερά παντού. Και όλα εισαγωγής από την Ιταλία, που η παράδοση και η εγκατάστασή τους καθυστερούσε συνεχώς. Το ίδιο και η κουζίνα με όλον τον σύγχρονο της εποχής ηλεκτρικό εξοπλισμό που μόνο λίγοι μπορούσαν να πληρώσουν τότε.

Πήγε έξι χρόνων η Αννούλα, το ξανθόμαλλο κοριτσάκι, να ξαναδεί τη μαμά του. Και δεν ήταν πια στο χωριό. Και αυτή και η Στέλλα έμεναν πλέον με τον Μιχάλη και την Ερατώ, στριμωγμένες στο μικρό, στενόχωρο δωματιάκι που ήταν προορισμένο για την υπηρέτρια, την οποία είχαν βολέψει στην τραπεζαρία προσθέτοντας ένα ντιβάνι. Τουλάχιστον υπήρχε και ντουλάπα εκεί, ο χώρος το επέτρεπε, ενώ αντίθετα το δωμάτιο των μικρών παιδιών διέθετε μόνο ράφια για να τακτοποιούν τα ρούχα τους. Για παιχνίδια, ούτε λόγος.

Τα χρόνια όμως στο χωριό είχαν ανοίξει πληγές στην καρδιά του μικρού κοριτσιού και είχαν δημιουργήσει τραυματικές εμπειρίες που θα το συνόδευαν σε όλη τη ζωή του. Και η ίδια η ζωή στο μεγάλο σπίτι έζηνε τις πληγές και δεν τις άφηνε να κλείσουν.

Πρώτο μέρος
Άννα Παιδική ηλικία

Οι αναμνήσεις της μικρής Αννούλας από την παιδική της ηλικία ήταν θολές από τον χρόνο και τις λιγοστές εμπειρίες, στα δύο της, όταν βρέθηκε στο ημιορεινό χωριό της Πάφου με τη θεία. Συγκεχυμένες, σύντομες, μόνο περαστικές εικόνες στον καμβά της παιδικής μνήμης. Κάποιες ξεχώριζαν με την έντασή τους, το γιατί δεν μπόρεσε ποτέ να το καταλάβει.

Αμυδρά θυμόταν μια γλυκιά γυναίκα που ερχόταν να τη δει, και πάντα έφερνε μαζί της καλούδια που τα έπαιρνε η θεία και τα έβαζε σε ένα σιδερένιο κουτί πάνω από τη βιτρίνα με τα γυαλιά. Όταν της ζητούσε να της δώσει ένα κουλουράκι, εκείνη της απαντούσε ότι θα τα τέλειωνε όλα και δε θα είχε την επόμενη μέρα τίποτα. Το δάχτυλο που κουνιόταν απαγορευτικά μπροστά στα παιδικά μάτια είχε χαραχτεί έντονα στο μυαλό. Το ίδιο και οι ξυλιές στον πισινό, όταν προσπαθούσε σκαρφαλωμένη σε μια καρέκλα να φτάσει το κουτί. Νόμιζε πως ήξερε ποια ήταν η όμορφη γυναίκα που έφερνε τις λιχουδιές. Στην αρχή την περίμενε γιατί ήταν η μόνη που την αγκάλιαζε και τη φιλούσε, μα όσο περνούσε ο καιρός, αυτή η λαχτάρα στριμωχνόταν βαθιά μέσα της από την αυστηρή φωνή της θείας που

της επαναλάμβανε πως ήταν μεγάλο παιδί πια για αγκαλιές. Η λαχτάρα για την τρυφερή επαφή θάφτηκε από φόβο και πλέον περίμενε πότε θα ερχόταν η όμορφη γυναίκα για να γευτεί και πάλι τη γλυκιά γεύση της καραμέλας, και αν ήταν τυχερή, να κάνει μια χασιά το κουλουράκι που της έδινε πριν τα φυλάξει η θεία.

Δεν ήταν κακιά η θεία της. Ήταν όμως γυναίκα του χωριού, μεγαλωμένη κι αυτή σε σκληρές συνθήκες και υπακούοντας τυφλά στους γονείς, στα ήθη και στις συνήθειες του χωριού. Η κάθε ώρα έπρεπε να είναι γεμάτη με δημιουργικό τρόπο, οι δουλειές δεν περίμεναν, το κανάκεμα και οι αγκαλιές ήταν χάσιμο χρόνου και αδυναμία. Και σαν έφυγε ο άντρας της και την παράτησε, αυτή πια έπρεπε να αναλάβει τα αμπέλια, το μπιστόνι και το σπίτι. Ήταν σκληρή και ανυποχώρητη προκειμένου να επιβιώσει σε ένα ανδροκρατούμενο περιβάλλον, και αν δεν τη βοηθούσε ο μεγάλος αδελφός της, δε θα τα έβγαζε πέρα με τους εργάτες που δούλευαν περιστασιακά στα αμπέλια. Το αγαπούσε το παιδί, με τον τρόπο της. Δεν ήξερε να το χαϊδέψει, να το κανακέψει, δεν είχε δεχτεί η ίδια παρόμοια μεταχείριση. Η υποταγή και η απασχόληση τις ώρες της μέρας εποικοδομητικά ήταν τα στοιχεία εκείνα που θεωρούσε πρωταρχικά. Αλλά ήταν μικρό, δεν μπορούσε ακόμα να το στρώσει στη δουλειά, ούτε να χάνει η ίδια τον χρόνο της να το απασχολεί. Το άφηνε ελεύθερο, ξέροντας πως δεν κινδύνευε στο χωριό. Όλοι γνωρίζονταν μεταξύ τους, όλοι ήξεραν πού βρισκόταν ο καθένας τους κάθε ώρα της μέρας. Οι μόνοι κίνδυνοι ήταν να χτυπήσει, ή να πέσει, ή στη χειρότερη να αρπάξει καμιά κουτουλιά από την κατσίκα αν της έκλεβε το φαγητό για παιχνίδι. Της έδινε χαρά-

ματα που ξυπνούσε η ίδια ψωμί κι ελιές, της έλεγε να κόψει και καμιά ντομάτα από τον λαχανόκηπο, κλείδωνε το σπίτι και χανόταν στα αμπέλια αφήνοντάς τη μόνη στην αυλή. Γυρνούσε το μεσημέρι, ετοίμαζε κάτι για φαγητό, ξεκουραζόταν για δυο ώρες και έφευγε πάλι. Η μικρή έπρεπε να γεμίσει τις άδειες ώρες μόνη της, χωρίς επίβλεψη. Στην αρχή, τους πρώτους μήνες, είχε την αδελφή της, ήταν και η θεία της περισσότερο κοντά τους, μια που ο άντρας της ήταν ακόμα εκεί και πήγαινε στα χωράφια, μα μετά, σαν χάθηκε από τη ζωή της ένα πρωινό η αδελφή της και έφυγε και ο «θείος», ολομόναχη πια, εκείνες τις ατέλειωτες ώρες, πάλευε να καταλάβει πού είχαν πάει όλοι και να αντιμετωπίσει τον φόβο. Καθόταν κάτω από τη μεγάλη αμυγδαλιά στην αυλή, λίγα μόνο μέτρα από την κλειστή εξώπορτα, και δεν τολμούσε να μετακινηθεί. Σιγά σιγά άρχισε να κάνει τον κύκλο της αυλής και να πλησιάζει μόνη της τις κότρες, που στην αρχή φοβόταν μην της επιτεθούν. Όταν τις είδε να τσιμπολογούν τα ψίχουλα από το ψωμί της, ξεθάρρευε και άρχισε να τις κυνηγάει γύρω γύρω. Τα κακαρίσματα και τα φτεροκοπήματα την ενθουσίασαν, μα το ψωμί τέλειωσε πολύ γρήγορα και η ίδια έμεινε νηστική. Δειλά μπήκε στον λαχανόκηπο και έκοψε μια ώριμη ζουμερή ντομάτα. Με τις ελιές απόλαυσε το πρωινό της, έστω και χωρίς ψωμί.

Όσο περνούσαν οι μέρες και ξεθάρρευε, άρχισε να κουράζεται με τη ρουτίνα. Καβάλησε τον χαμηλό φράχτη από ξερόκλαδα και βγήκε στον χωμάτινο δρόμο. Ερημιά. Κάποια σπίτια λίγο πιο κάτω, αλλά άνθρωπο δε συνάντησε. Κοίταξε δεξιά και μετά αριστερά. Προς τα πού να πήγαινε άραγε; Η θεία της τραβούσε πάντα προς μια κατεύθυν-

ση, εκτός από τις Κυριακές που πήγαινε αντίθετα και την έσερνε μαζί της στην εκκλησία, στο κέντρο του χωριού. Από δω λοιπόν θα πήγαινε, είχε σπίτι, και αν χανόταν, κάποιος θα την έβρισκε. Ο δρόμος ήταν γεμάτος από λακκούβες με νερά που είχαν γίνει λάσπη. Από δω περνούσαν κάρτα, γαϊδούρια φορτωμένα με ξερόκλαδα, πρόβατα και γίδια, και η βρόμα τους ήταν διάχυτη, μα τέτοια ώρα ήταν έρημος. Τα άκουγε όλα χαράματα, πριν καν βγει ο ήλιος, να περνούν, άκουγε τα «ντε, ντε» των χωριανών που τα οδηγούσαν και περίμενε πάντα το απόγευμα που γύριζαν, στημένη πίσω από τον φράχτη, για να δει από κοντά τα ζώα να στριμώχνονται σαν περνούσαν, να ακούσει τα βελάσματα, να μυρίσει την έντονη μυρωδιά, να απολαύσει την οχλαγωγία και να φωνάξει ένα «γεια» στους ανθρώπους που έβλεπε να μπερδεύονται μαζί τους οδηγώντας τα με μια χοντρή, ροζιασμένη γκλίτσα. Μα τώρα ο χωματένιος βρόμικος δρόμος ήταν άδειος και έρημος.

Προχώρησε διστακτικά, ξυπόλυτη, πλατσουρίζοντας στη λάσπη. Δεν έκανε καμιά προσπάθεια να αποφύγει τις λακκούβες, αντίθετα της άρεσε η αίσθηση της δροσιάς στις γυμνές πατούσες, ο ήχος που έκανε με κάθε βήμα, η λάσπη που γλιστρούσε ανάμεσα στα δάχτυλα. Ένιωθε το γαργαλητό από τις κενώσεις των γιδιών που σκάλωναν σε κάθε βήμα, και καθώς τίναζε τα μικρά ποδαράκια, τα έβλεπε να εκσφενδονίζονται και να βουλιάζουν παράδιπλα και ξεφώνιζε από χαρά. Η ώρα περνούσε και η μικρή είχε βρει την καινούργια απασχόληση τόσο διασκεδαστική που δεν καταλάβαινε τη βρόμα και τον κίνδυνο να την τσιμπήσει κάποια από τις σφήκες που τριγύριζαν μέσα στα λασπόνερα. Ξέχασε γιατί καβάλησε τον φρά-

χτη, ξέχασε και τον σκοπό της να κατηφορίσει προς την εκκλησία. Και κάποια στιγμή τινάχτηκε από τη φωνή που άκουσε κοντά της.

«Ήντα που κάμνεις δαμέ, κόρη μιτσιά; Πού εν η Μαρία;» (Τι κάνεις εδώ, μικρή; Πού είναι η Μαρία;)

Η γυναίκα την κοίταζε με αυστηρό ύφος, έτοιμη να τη μαλώσει. Φορτωμένη με ένα καλάθι προσπαθούσε να περάσει τα λασπόνερα τοίχο τοίχο.

«Παίζω», ήρθε η αθώα απάντηση.

«Η Μαρία; Πού ένει;» (Πού είναι η Μαρία;)

«Στ' αμπέλι. Επήρεν τζιαι τις αίγες». (Πήρε και τις κατσίκες.)

«Ξέρει πως είσαι μανισή σου μες στη στράτα;» (Ξέρει ότι είσαι στον δρόμο μόνη σου;)

Σιωπή και ένα φοβισμένο βλέμμα.

«Πόθεν εξέβης;» (Από πού βγήκες;) συνέχισε η γυναίκα κοιτώντας την ξύλινη πόρτα της αυλής με το μάνταλο κατεβασμένο. Η μικρή τής έδειξε τον φράχτη.

«Εδκιασιέλισης χαρώ σε; Αν σε δει η θκεια σου έθα γλιτώσεις τους πάτσους. Καρτέρα τζ' έρκεται». (Σκαρφάλωσες, τρομάρα σου; Αν σε δει η θεια σου, δε γλιτώνεις τις ξυλιές. Όπου να 'ναι θα γυρίσει.)

Η μικρή την κοίταξε τρομαγμένη. Η γυναίκα τη λυπήθηκε. Ανασήκωσε το μάνταλο και άνοιξε την πόρτα. «Άτε, έμπα. Τζιαι δικιάκλα τα πόδκια σου με λλίον νερό που τη σίκλα με σε δει η θκεια σου μες στη λάσπη». (Μπρος, τράβα μέσα. Και ρίξε νερό στα πόδια σου από τον κουβά μη σε δει η θεια σου με τη λάσπη.)

Η μικρή προσπάθησε να ακολουθήσει τη συμβουλή όσο μπορούσε καλύτερα. Με το τσίγκινο ποτήρι κοντά στον

κουβά έριχνε νερό στα πόδια της να τα ξεπλύνει. Όμως η λάσπη είχε ξεραθεί σε κάποια σημεία και δεν έφευγε εύκολα. Κοίταζε τον κουβά και της πέρασε η σκέψη να τα βουτήξει μέσα στο νερό μα τη σταμάτησε η θύμηση της προηγούμενης φοράς που κατά λάθος τον είχε σπρώξει και χύθηκε το νερό στο χώμα. Η θεία της είχε θυμώσει πολύ, διότι έπρεπε να κατεβεί στη βρύση του χωριού και να γεμίσει τις στάμνες, να τις φορτώσει στον γάιδαρο και να ανεβεί την ανηφόρα δυο και τρεις φορές για να γεμίσει όλα τα κιούπια και τα σταμνιά. Και υπήρχε μια ξεχωριστή μέρα γι' αυτόν τον σκοπό, τότε που ήξερε πως κι άλλοι χωριανοί κατέβαιναν και τη βοηθούσαν στο φόρτωμα. Και δεν ήταν εκείνη η μέρα.

Εγκατέλειψε την προσπάθεια και ανασήκωσε τους ώμους. Καλύτερα να τη μαλώσει που βρομίστηκε παρά επειδή σπατάλησε το νερό. Το χοροπηδητό στη λάσπη της άνοιξε την όρεξη. Μπήκε στο περιβόλι και έκοψε τη μεγαλύτερη ντομάτα που είδε να γυαλίζει κατακόκκινη και ώριμη. Κοίταξε γύρω της. Με τι άλλο θα μπορούσε να χορτάσει την πείνα της; Ξεχώριζε κάτι πράσινο, κάτι που το πέρασε για μικρό αγγούρι, και το έκοψε. Το δάγκωσε και το έφτυσε με αηδία, καθώς δεν μπορούσε να ξεχωρίσει το αγγούρι από το κολοκύθι ακόμα, μα τότε είδε τα κουκιά που κρέμονταν και έκοψε δύο. Η θεία της τα άνοιξε και έτρωγε τα πράσινα σπυριά με απόλαυση. Στην ίδια τα έδινε μαγειρεμένα. Η λέξη «κυάμωση» ήταν άγνωστη για όλους στο χωριό και ο φόβος για κάτι που έδινε η φύση ως τροφή δεν υπήρχε. Έκανε το ίδιο. Γεύτηκε τον καρπό, μα μόνο τρία κατάφερε να καταπιεί, διότι δεν της άρεσαν έτσι στυφά και ξινά που ήταν. Κατέφυγε στην ντομάτα. Η γεύση της ξέπλυνε τη στυφάδα από το στόμα και την κα-

ταβρόχθισε λαιμαργα. Αν είχε και ένα παξιμάδι, καλά θα ήταν. Και ήρθε στον νου της η μέρα που ζύμωναν, το φούρ-νισμα, η ευωδιά του φρεσκοψημένου ψωμιού, το αγελα-δινό βούτυρο που έλιωνε στο καυτό ψωμί και το στομάχι της γουργούρισε δυνατά. Ξαναγύρισε στην αυλή παραδο-μένη, περιμένοντας τη θεία της να επιστρέψει. Οι λάσπες είχαν ξεραθεί στα πόδια της και τρίβοντάς τες έπεφταν πολύ πιο εύκολα τώρα. Τελικά δε χρειαζόταν το νερό. Η σκέψη του σκασιαρχείου από τον περιορισμένο χώρο που ήξερε πια κάθε σημείο του, χωρίς επιπτώσεις, τη χαροποίη-σε και ξέχασε την πείνα. Έκανε κιάλας σχέδια για την επό-μενη μέρα που θα δραπέτευε για την ελάχιστη ελευθερία που ανακάλυψε.

Κι αυτό ήταν η αρχή.

Ξεπόρτιζε καθημερινά, και κάθε μέρα απομακρυνόταν όλο και περισσότερο. Το πατρικό της θείας της βρισκόταν στην άκρη του χωριού και η απόσταση που το χώριζε από τα άλλα σπίτια φάνταζε στα ματάκια του τρίχρονου παι-διού μεγάλη και γεμάτη πρόκληση. Πολλές φορές έβρι-σκε κι άλλα παιδάκια που σαν κι αυτή τα άφηναν μόνα για να μην τα σέρνουν στα χωράφια και έπαιζαν με την ψυχή τους. Η θεία της έμαθε πια πως ξεπόρτιζε και της έδειξε πώς να κλείνει τη βαριά ξύλινη πόρτα της αυλής για να μη φεύγουν οι κότες και χαθούν. Τώρα της άφηνε και ένα δυο παξιμάδια να ικανοποιεί την πείνα της και της τόνισε να μη δέχεται από κανέναν άλλον να της δίνει φαγητό. Ήταν περήφανη και δεν καταδεχόταν να βρεθεί χωριανός να πει πως άφηνε νηστικό το μικρό. Δεν πήγαιναν όλες οι γυναί-κες στα χωράφια, είχαν τους άντρες τους γι' αυτό, μα σαν κι αυτή, άφηναν τα παιδιά ελεύθερα να κυκλοφορούν. Οι

κίνδυνοι από ξένους ή οχήματα κάθε είδους το 1949 ήταν ανύπαρκτοι.

Όστούσο τα άλλα παιδιά δεν τα άφηναν να απομακρύνονται από τη γειτονιά. Η Αννούλα ήθελε να μάθει τι βρισκόταν παραπέρα. Χόρτασε το παιχνίδι με τους μικρούς φίλους της και τους παρακινούσε για εξορμήσεις. Κόντευε τα τέσσερα, ήταν μεγάλη πια. Αποξεχνιόταν όμως και αρκετές φορές, σαν έφτανε βρόμικη, αναψοκοκκινισμένη από το τρεχαλητό και τις εξορμήσεις, έβρισκε τη Μαρία φουρκισμένη να την περιμένει και τη γλώσσα φορτωμένη κατσάδα. Είδε κι απόειδε η θεία της μα η μικρή δεν περιοριζόταν, και έτσι άρχισε να την παίρνει μαζί της. Μάλιστα την εμπιστεύτηκε να κρατάει το σκοινί που ήταν δεμένες οι δυο κασίκες αντί να το δέσει στον γάιδαρο όπως έκανε πάντα. Δεν την πείραζε που η θεία ήταν καβάλα κι αυτή έτρεχε· της άρεσε. Για αρκετές μέρες την έπαιρνε στο αμπέλι στην Κρύα Βρύση, τη μόνη επίπεδη περιοχή πολύ έξω από το χωριό που κατέληγε σε ένα βαθύ ρέμα. Εκεί μαζεύονταν οι εργάτες που δούλευαν για τη θεία της και οι υπόλοιποι χωριανοί που είχαν τα αμπέλια τους κοντά για το μεσημεριανό και λίγη ανάπαυλα. Τα μουλάρια, τα γαϊδούρια και οι κασίκες κατέφευγαν εκεί να κορέσουν κι αυτά τη δίψα τους. Και όλο και κάποιος τη φίλευε με λίγες σταφίδες, κανένα κομμάτι σουτζούκο ή αμύγδαλα. Και περνούσε η μέρα της βλέποντας καινούργια μέρη, πλατσουρίζοντας στα ρηχά νερά του ρέματος, ψάχνοντας για μικρά βατράχια και σκαρφαλώνοντας σε χαμηλά δέντρα. Όμως ήρθε η μέρα που τέλειωσαν το κλάδεμα στην Κρύα Βρύση και συντονισμένοι οι χωρικοί, όσοι είχαν αμπέλια στον Κυπάρισσο, κανόνισαν από την επόμενη μέρα με τους

εργάτες να βρεθούν εκεί. Ο Κυπάρισσος πήρε το όνομά του από τα τρία αιωνόβια και πανύψηλα δέντρα που δέσποζαν στην κορυφή του χαμηλού λόφου και ήταν στην αντίθετη μεριά του χωριού. Για να φτάσουν, έπρεπε να διασχίσουν το χωριό, να περάσουν από την κεντρική βρύση κοντά στην εκκλησία και να χωθούν στο πευκοδάσος για να καταλήξουν στο ύψωμα. Εκεί στην κορυφή, τα τρία τεράστια, γέρικα δέντρα περίμεναν προσφέροντας τον ίσκιό τους το μεσημέρι σ' αυτούς που κλάδευαν ή τρυγούσαν, ανάλογα με την εποχή. Τα αμπέλια απλώνονταν στα πλάγια του χαμηλού λόφου και χωρίζονταν με ξερολιθιές το ένα από το άλλο. Η θεία της έδεσε τις κατσίκες κάτω από το ένα δέντρο, φόρεσε τις γαλότσες και έκανε να χωθεί στο δικό της αμπέλι. Έπρεπε ν' αραιώσει το φύλλωμα – να κόψει τις κορφάδες –, όπως της είπε, για να πέφτει ο ήλιος στον καρπό να τον ωριμάσει.

«Γιατί τα φοράς αυτά;» τη ρώτησε η μικρή δείχνοντας τις γαλότσες.

«Γιατί καμιά φορά τυλίγονται φίδια στον κορμό. Στ' αμπέλι θα μπει μόνο όταν σου πάρω κι εσένα. Στο επόμενο πανηγύρι που θα έρθει οπραματευτής. Κάτσε εδώ τώρα και περίμενε να τελειώσω, και μην απομακρυνθείς».

Μα η μικρή, ύστερα από ώρα, βαρέθηκε. Ήθελε να κινηθεί, να τρέξει, να εξερευνήσει. Η ιδέα να πατήσει κάποιο φίδι ξυπόλυτη την κρατούσε κολλημένη στα όρια του πλατώματος. Οι άνθρωποι είχαν χωθεί μέσα στα πυκνά φύλλωματα των αμπελιών, σκυφτοί και αφοσιωμένοι στον κάματο. Να μπορούσε να δει τι υπήρχε πέρα από τα αμπέλια, αλλά πώς, αφού δεν έπρεπε να φύγει. Χάζεψε τις κατσίκες που μηρύκαζαν ασταμάτητα, τον γάιδαρο ζωσμένο με το

σαμάρι που τίναζε με την ουρά του τις μύγες, τα γιγάντια δέντρα που άπλωναν τα κλαδιά τους από πάνω και της ήρθε μια ιδέα. Αν κατάφερνε να σκαρφαλώσει τον χοντρό, γεμάτο κουφάλες κορμό, θα ήταν εύκολο μετά να αρπάζεται από τα κλαδιά και να ανεβεί μέχρι την κορυφή. Θα μπορούσε να δει τότε τι απλωνόταν τριγύρω. Έσυρε τον γάιδαρο από το σκοινί δίπλα στο δέντρο και κοπιαστικά, έπειτα από πολλές αποτυχημένες προσπάθειες, κατάφερε να σκαρφαλώσει στην πλάτη του. Ισορροπώντας όρθια πάνω στο σαμάρι και στηριζόμενη στον κορμό αρπάχτηκε από την πρώτη κουφάλα και προσπάθησε να γαντζωθεί με τα δάχτυλα του γυμνού ποδιού της στην ανώμαλη επιφάνεια. Το χοντρό κλαδί, οριζόντιο πάνω από το κεφάλι της, δεν απείχε πολύ. Αν το άρπαζε, εύκολα θα ανέβαινε στα υπόλοιπα. Ήταν όλα απλωμένα και βαριά από τα χρόνια και μόνο ο γυμνός, ολόρθος κορμός από μόνος του απέτρεπε κάποιον να ανεβεί. Η μικρή δε δίστασε, άλλωστε ο φόβος ήταν άγνωρο συναίσθημα, οι προειδοποιήσεις για κινδύνους δεν ήταν συχνό άκουσμα. Ο κίνδυνος να πέσει και να τσακιστεί στο έδαφος ήταν γι' αυτήν ανύπαρκτος. Τα πυκνά κλαδιά άφηναν ελάχιστη απόσταση ανάμεσά τους, αρκετή όμως για ένα μικρό κορμάκι να τρυπώνει, σκυφτό στην αρχή, πιο όρθιο μετά και τελικά να τεντώνεται για να φτάσει το επόμενο, που όσο ανέβαινε στην κορυφή αραιώναν σε απόσταση και λέπταιναν. Μια δυο φορές μπλέχτηκαν τα ατίθασα μαλλιά της στο φύλλωμα, οι μπούκλες τυλίχτηκαν γύρω από ξερά κλαριά, μα δεν την πτόησε ο πόνος σαν τα τραβούσε να ελευθερωθούν. Έβλεπε μόνο πάνω, και όσο περισσότερο πλησίαζε, γινόταν πιο δύσκολο. Τα κλαδιά ήταν πολύ πιο λεπτά και

απείχαν περισσότερο μεταξύ τους. Γαντζώθηκε όρθια, με τα χέρια να σφίγγουν το κλαδί πάνω από το κεφάλι της και τα πόδια προσεκτικά στερεωμένα σε ένα άλλο λίγο πιο χοντρό και κοίταξε γύρω της.

Θαμπώθηκε! Μπροστά στα παιδικά ματάκια απλωνόταν μια ατέλειωτη καταπράσινη έκταση και γύρω τα βουνά. Ο ουρανός, καταγάλανος, σκέπαζε σαν θόλος όλη τούτη την ομορφιά και φαινόταν να χαϊδεύει τους λόφους, να τους προσπερνάει, και να σκαλώνει πάνω από τα βουνά καθώς βυθιζόταν πίσω τους και γινόταν μια γραμμή. Έδινε την εντύπωση πως εκεί είναι το τέλος του κόσμου όλου. Έμεινε ώρα να κοιτάζει μαγεμένη και γύριζε αργά το κεφάλι να ρουφήξει με το βλέμμα όσα ο νους δε χωρούσε και τα πόδια δε θα μπορούσαν να φτάσουν. Κάπου πολύ μακριά, στις πλαγιές κάποιου λόφου, ξεχώρισε άσπρα σπιτάκια, σαν σημαδάκια που τα θάμπωνε ο δυνατός ήλιος. Δεν μπορεί αυτό να ήταν το χωριό τους! Πόσο μακριά είχαν περπατήσει το πρωί με τη θεία της; Έψαξε τριγύρω με το βλέμμα να δει τα σπίτια του χωριού της, μα τα ψηλά δέντρα την εμπόδιζαν. Πού να βρισκόταν άραγε; Προς ποια κατεύθυνση να κοίταζε; Έστρεψε σιγά σιγά τον κορμό της, προσέχοντας να μη γλιστρήσει το κλαδί από τα χέρια της και να μη χάσει την ισορροπία της από το άλλο πάνω στο οποίο πατούσε, και όλη την ώρα το βλέμμα έψαχνε τον ορίζοντα. Τίποτα. Μα πού ήταν το χωριό; Και μετά ξεχώρισε την άκρη του τρούλου πολύ πιο κοντά από κει που έψαχνε. Ναι, ήταν ο τρούλος της εκκλησίας, της δικής τους εκκλησίας. Δεν ήξερε γιατί χάρηκε τόσο που την αναγνώρισε, που ένιωσε τόση ανακούφιση ανακαλύπτοντας πόσο κοντά βρισκόταν το χωριό. Η περηφάνια

και η χαρά που ένιωσε ήταν τέτοιες σαν να είχε ψηλώσει ένα πόδι. Σκέφτηκε πόσα θα είχε να διηγηθεί στα άλλα παιδάκια και φούσκωσε από καμάρι. Κανένα τους δεν είχε δει αυτά που είδε εκείνη σήμερα, κανένα δε θα τολμούσε να ανεβεί τόσο ψηλά στο δέντρο.

Άρχισε να κατεβαίνει μα γρήγορα ανακάλυψε πως το ανέβασμα ήταν πιο εύκολο. Ίσως γιατί δεν κοίταζε προς τα κάτω. Τώρα έβλεπε την απόσταση που τη χώριζε από το έδαφος, δυσκολευόταν να υπολογίσει πόσο να χαμηλώσει το πόδι για να ακουμπήσει στον πιο κάτω κλώνο και δίσταζε να αφήσει τα χέρια από τα κλαδιά που γράπωνε κάθε φορά. Μα και πάλι δεν ένιωσε φόβο. Κατάφερε να φτάσει μέχρι τα μισά σαν είδε τη θεία της και μερικούς άλλους να ξεπροβάλλουν από τα αμπέλια και να πλησιάζουν στο πλάτωμα. Ήταν η ώρα του κολατσιού και της ανάπαυλας. Την είδε που την έψαχνε γυρίζοντας το κεφάλι κάτω από το ψάθινο καπέλο και με το τσεμπέρι τυλιγμένο σφιχτά να συγκρατεί τα μαλλιά. Η θεία της είχε όμορφα, ξανθά μαλλιά που τα έκρυβε πάντα κάτω από ένα μαύρο συνήθως και πιο σπάνια πολύχρωμο μαντίλι που το έλεγε τσεμπέρι, και καταγάλανα μάτια όπως του παππού της, που τον τελευταίο καιρό ήταν άρρωστος και ξαπλωμένος όλη την ώρα στο κρεβάτι. Ευτυχώς δεν έμενε μαζί τους αλλά με τον θείο της, στην άλλη άκρη του χωριού, και δεν ήταν αναγκασμένη να του κρατάει παρέα σαν ήταν μόνος.

Την είδε τώρα να τη γυρεύει και άκουσε τη φωνή της να την καλεί θυμωμένα. Είδε και τους άλλους να ψάχνουν γύρω με τα μάτια και κατάλαβε πως έπρεπε να δώσει σημάδι για το πού βρισκόταν, πριν θυμώσει πιο πολύ η θεία της. Φώναξε δυνατά και τους είδε που γύρισαν τα κεφά-

λια, μα δεν μπορούσαν να καταλάβουν από πού ερχόταν η φωνή. Πήρε ανάσα και ξαναφώναξε.

«Εδώ! Πάνω στο δέντρο».

Δεν περίμενε την αντίδραση της θείας της. Την είδε να κλείνει το στόμα με το χέρι χωρίς να βγάλει κραυγή, τα μάτια να γουρλώνουν και να σωριάζεται στα γόνατα με το ένα χέρι απλωμένο μπροστά. Τους άλλους να τρέχουν να τη σηκώσουν και μερικοί να μαζεύονται κάτω από τον χοντρό κορμό και να κοιτάνε γεμάτοι έκπληξη προς τα πάνω. Δεν καταλάβαινε το γιατί.

«Πώς στην ευχή ανέβηκες εκεί πάνω;» ρώτησε κάποιος, πολύ έκπληκτος για να θυμώσει.

«Ανέβηκα στον γάιδαρο».

«Κρατήσου, μικρή, μην πέσεις».

«Πώς θα την κατεβάσουμε, μου λες; Και να ανεβεί κάποιος τον κορμό, δεν μπορεί να προχωρήσει, τα κλαδιά είναι πολύ πυκνά».

Η θεία της είχε αρχίσει να κλαίει, οι χωριανοί, μαζεμένοι γύρω από το θεόρατο δέντρο, συζητούσαν ανήσυχοι. Η μικρή άρχισε να κατεβαίνει πάλι, αργά, προσέχοντας πού πατούσε. Σώπασαν και την κοιτούσαν λες και με τη σιωπή τους ή τη σκέψη την προστάτευαν. Μα σαν έφτασε στον τελευταίο μεγάλο κλώνο, κατάλαβε πως ακόμα και ο γάιδαρος να ήταν από κάτω δε θα έφταναν τα πόδια της να στηριχτεί στο σαμάρι. Ναι, σίγουρα το ανέβασμα ήταν πιο εύκολο.

«Μείνε εκεί, μικρή, μην κουνηθείς καθόλου!» άκουσε μια φωνή να την προστάζει. «Φέρτε μου ένα σκοινί, αυτό που δένουμε τα κοφίνια», συνέχισε η φωνή επιτακτικά.

Έπειτα από αρκετά πετάγματα κατάφεραν να περάσουν

το σκοινί πάνω από το χοντρό κλαδί. Ο άντρας άρπαξε τη μια άκρη και την έδωσε στους άλλους.

«Τραβάτε με δύναμη μόλις το δέσω γύρω μου, να με σηκώσετε. Και προσέξτε, μόλις πιάσω το παιδί, μη σας φύγει και μας τσακίσετε».

Μόλις τα πόδια τους πάτησαν στη γη, η αλλαγή στη συμπεριφορά της θείας της ήταν εντυπωσιακή. Όρμησε καταπάνω της και της άστραψε ένα σκαμπίλι, το πρώτο από τότε που της την έφεραν να μείνει μαζί της. Τα ματάκια της γούρλωσαν πιο πολύ από έκπληξη παρά από πόνο και την κοίταζε με απορία, χωρίς να βγάλει άχνα. Η θεία ετοιμαζόταν για το δεύτερο χτύπημα μα τη συγκράτησαν οι άλλοι.

«Ηρέμησε, Μαρία. Δεν του φτάνει η τρομάρα του;»

«Τη δική μου τη λογάριασε; Τι θα έλεγα στον πατέρα του αν έπεφτε, ε;»

«Έχεις δίκιο, μα κοίτα το. Δεν κλαίει, δε μιλάει, πρέπει να πήρε μεγάλη τρομάρα. Με το ξύλο δεν κερδίζεις τίποτα τώρα».

Την ηρέμησαν και κάθισαν επιτέλους για το κολατσιό τους. Η κουβέντα περιστράφηκε φυσικά γύρω από το πώς κατάφερε το νιάνιario να ανεβεί στο δέντρο. Το καλόπιασαν, του έδωσαν ψωμί, ντόπιο τυρί και ελιές και άρχισαν να το βομβαρδίζουν με ερωτήσεις. Η μικρή κοίταξε δειλά τη θεία της που έτρωγε μουτρωμένη και τους εξήγησε. Κοίταξαν τον γάιδαρο, τον ψηλό κορμό και το μικροσκοπικό μπόι του κοριτσιού με θαυμασμό.

«Μέχρι πού κατάφερες να ανεβείς;» τη ρώτησε αυτός που την κατέβασε. Στο απλωμένο χέρι του έβλεπε τις ξανθές σταφίδες και τον κοίταξε ερωτηματικά, ενώ στο στόμα

της ένιωθε κιόλας τη γλυκιά τους γεύση. «Πάρ' τες, δικές σου είναι», της είπε ενθαρρυντικά. Η μικρή τις άρπαξε και άρχισε να τις τρώει μία μία ώστε να κρατήσει την απρόσμενη γεύση όσο μπορούσε περισσότερο. «Λοιπόν;» την ξαναρώτησε, «μέχρι πού ανέβηκες;»

«Στην κορφή», απάντησε μπουκωμένη. «Και έβλεπα γύρω πολλά πράματα. Και βουνά, και αμπέλια, και ένα χωριό πολύ μακριά. Είδα και τον τρούλο της εκκλησίας μας».

Τώρα την κοίταζαν με κάποιο δέος. Το βλέμμα τους στράφηκε προς τα πάνω, ξανακοίταξαν το κοριτσάκι και κούνησαν το κεφάλι. Ήξεραν πως έλεγε αλήθεια, αυτό που δεν μπορούσαν όμως να καταλάβουν ήταν πού βρήκε το κουράγιο η πιτσιρίκα να τολμήσει κάτι που ακόμα και τα δικά τους, μεγαλύτερα αγόρια δεν μπόρεσαν ποτέ να αποτολμήσουν.

«Έχει τσαγανό το μπάσταρδο!» σχολίασε κάποιος.

«Και μυαλό!» συμπλήρωσε ένας άλλος. «Μα κάποιος πρέπει να της εξηγήσει τον κίνδυνο. Είναι μικρό και τα βλέπει όλα σαν παιχνίδι».

Κοίταξαν τη Μαρία που προσπαθούσε ακόμα να τιθασει τα νεύρα της.

«Μην το δείρεις άλλο, Μαρία, καλύτερα κάτσε και εξήγησέ του τι μπορεί να πάθει άμα πέσει από ψηλά».

«Πρώτη φορά θα του τα πω; Τη μέρα που έπεσε από τον γκρεμό ο γερο-Θύμιος και σκοτώθηκε, είχαμε πάει να τον ξενυχτήσουμε και το πήρα μαζί».

«Τον δόλιο τον κυρ Θύμιο. Είχε ανοίξει η κοιλιά του πάνω στ' αγκάθια και τα λιθάρια. Φέραμε τη μαμή από το διπλανό χωριό να του τη ράψει πριν από την ταφή».

«Και μερικά έντερα ξέφευγαν από τις ραφές. Οι γυναί-

κες δε θέλησαν να κάτσουν στο ίδιο δωμάτιο να τον ξε-
νυχτήσουν. Τον μοιρολογήσαμε στο διπλανό δωμάτιο».

«Και πήρες και το μικρό μαζί σου;»

«Το πήρα, να μαθαίνει. Και του εξήγησα πως, άμα πέ-
σει κανείς από ψηλά, αυτά παθαίνει».

«Τα παιδιά τρομάζουν εύκολα με τέτοιο θέαμα».

«Μπα! Τον κοίταζε προσεκτικά και ρωτούσε τι ήταν
αυτά που κρέμονταν από την κοιλιά. Ούτε φόβος, ούτε
αηδία. Και κάποια στιγμή μέσα στη νύχτα, όταν την έψα-
ξα, τη βρήκα να κοιμάται πλάι στον νεκρό με το κεφάλι
ακουμπισμένο στην κοιλιά του και τα στραγγισμένα άντε-
ρα κοντά στο μούτρο της. Εκείνη τη μέρα την έπλυνα με
αλισίβα· καλύτερα να της έκαϊγα λίγο το μούτρο παρά να
αρπάξει καμιά μόλυνση από τον νεκρό».

Οι άλλοι ανατρίχιασαν. Τώρα κοίταζαν τη μικρή με πε-
ριέργεια.

«Πότε θα την πάρει ο αδελφός σου; Το άλλο το πήρε».

«Τη Στέλλα την έβαλε σχολείο, τούτη είναι μικρή ακόμα».

«Ατίθαση. Θα έχεις τα χέρια σου γεμάτα».

«Είναι και συντροφιά. Αφότου έφυγε ο Ξάνθος, είναι
μια παρηγοριά».

Δε μίλησαν. Ήξεραν για τον άντρα της. Και με την κου-
βέντα είχε μαλακώσει τώρα, δεν κινδύνευε να τις αρπά-
ξει πάλι το μικρό. Μάζεψαν ξανά τα υπολείμματα του κο-
λατσιού και γύρισαν στο κορφολόγημα των αμπελιών. Η
Μαρία πήρε μαζί της τη μικρή, δε θα την άφηνε πάλι μόνη.

Κάμποσους μήνες αργότερα, τεσσεράμισι μόλις χρόνων, η Άννα ξύπνησε από το δυνατό ταρακούνημα της θείας της μέσα στη νύχτα. Γκρίνιαξε, έκανε ν' αλλάξει πλευρό, αλλά η θεία επέμενε.

«Σήκω! Έχουμε πολύ δρόμο», της είπε. Κατόπιν την έσυρε μέχρι τη στάμνα και της έριξε παγωμένο νερό στο πρόσωπο, μετά την έντυσε και με έκπληξη την είδε η μικρή να της φέρνει τα παπούτσια από την ντουλάπα. «Θα τα χρειαστείς σήμερα, εκεί που πάμε πρέπει να τα φορέσεις». Της έπεφταν λίγο μεγάλα, και ήταν φυσικό, αφού ανήκαν στον γιο της γειτόνισσας που πια δεν του χωρούσαν. Χοντρά, άχαρα, αγορίστικα, αλλά γερά. Της φόρεσε κι ένα ζευγάρι κάλτσες ενώ η μικρή την κοίταζε με απορία και τον ύπνο ακόμα στα μάτια. Η ώρα ήταν γύρω στις τρεισήμισι, ο ουρανός γεμάτος αστέρια και το φεγγάρι είχε γείρει. Η παγωνιά ήταν έντονη στην ατμόσφαιρα. Η θεία τής έριξε και μια χοντρή ζακέτα στους ώμους, όχι αυτή που της είχε φέρει η όμορφη κυρία που ερχόταν πού και πού με τις λιχουδιές –αυτή τη φυλούσε η θεία της για τις γιορτές– μα μια σκούρα με χοντρή πλέξη χωρίς κουμπιά.

Σαν βγήκαν στην αυλή, η μικρή ανατρίχιασε. Η θεία

της είχε κιάλας ετοιμάσει τον γαΐδαρο και είχε δέσει και έναν χοντρό μπόγο στο σαμάρι. Ένας πιο μικρός ήταν περασμένος στον ώμο της Μαρίας.

«Πού πάμε, θεια;» αποτόλμησε δειλά, τουρτουρίζοντας.
«Έχουμε δρόμο, θα πάμε σε ένα άλλο χωριό».

«Και οι αίγες; Οι κότες;»

«Θα περάσει να τις πάρει η Καλλιόπη όσο θα λείπουμε».

Την ανέβασε στον γαΐδαρο και βγήκαν από την αυλή. Πίσω της έκλεισε το κάγκελο, έριξε άλλη μια ματιά στο σκοτεινό σπίτι, σταυροκοπήθηκε και καβάλησε κι αυτή. Μέχρι να περάσουν τα σύνορα του χωριού δεν είχαν βγάλει μιλιά, μόνο οι οπλές του γαϊδάρου ακούγονταν πάνω στις πέτρες και η μικρή ένιωθε στην πλάτη της τη βαριά ανάσα της Μαρίας σε κάθε βήμα που έκανε το ζωντανό. Ήθελε να κατεβεί, μα θα κρύωνε χωρίς την κουβέρτα που είχε ρίξει η θεία της στους ώμους τους και που τις προστάτευε από την πρωινή παγωνιά, και άλλωστε, δε θα έβλεπε πού θα πατούσε. Προσπαθούσε να αποφύγει την ανάσα της γυναίκας πάνω στον σβέρκο της, φορτωμένη με τη μυρωδιά του σκόρδου. Δεν την άντεχε η Άννα, και οι περισσότεροι στο χωριό είχαν την ίδια μυρωδιά στα χνότα τους. Μόνο η κυρία που ερχόταν καμιά φορά από την πόλη μύριζε διαφορετικά. Της άρεσε η μυρωδιά της, και το άγγιγμά της. Ήταν απαλό και ζεστό, και σαν την αγκάλιαζε, ήθελε να μείνει μέσα στην αγκαλιά της. Η Μαρία όμως τα έβρισκε περιττά αυτά γιατί τη θεωρούσε πια μεγάλο παιδί. Σιγά σιγά τα ματάκια βάραιναν με το ρυθμικό κούνημα στη ράχη του γαϊδάρου και το κεφαλάκι έγειρε.

Την ξύπνησε πάλι η θεία της. Ο ήλιος μόλις είχε ανατείλει και ήδη είχαν απομακρυνθεί πολύ από το χωριό.

Ξεπέξεσαν και έφαγαν πρωινό. Η θεία την έστειλε για την ανάγκη της και ύστερα χάθηκε και η ίδια πίσω από κάτι θάμνους. Μετά την έσυρε μέχρι το μικρό ποταμάκι, την έπλυνε, πλύθηκε και η ίδια και καβάλησε έτοιμη να ξεκινήσουν.

«Τώρα που ξημέρωσε και βλέπουμε, εσύ θα ακολουθάς», της είπε και τσίγκλησε το γαϊδούρι. Η Άννα δε διαμαρτυρήθηκε, το προτιμούσε. Όσο έβλεπε μπροστά της το ζώο και τη θεία της, ξεθάρρευε, ξεμάκραινε λίγο, σταματούσε και παρατηρούσε τις σαύρες, τα μικρά λουλουδάκια στους θάμνους, και κάποια στιγμή μπήκε στη σχεδόν ξεραμένη κοίτη του ποταμού και πάσχισε να αρπάξει βατραχάκια που όλο της ξέφευγαν. Το διασκέδαζε, δεν ένιωθε κούραση, ήταν γι' αυτή μια καινούργια εμπειρία. Σαν ζέστανε η μέρα καλά, έβγαλε τα παπούτσια και τις κάλτσες που την ενοχλούσαν και με γυμνά ποδαράκια ένιωσε πιο ελεύθερη, πιο ανάλαφρη. Η ζακέτα είχε μπει στον μπόγο της θείας. Με τόσο περπάτημα και χοροπηδητό είχε από ώρα απαλλαγεί από το περιττό βάρος.

Κοντά στο μεσημέρι –μεσημέρι πρέπει να ήταν γιατί οι αχτίδες του ήλιου έπεφταν κατακόρυφα–, η Άννα διέκρινε μερικά σπιτάκια στο βάθος, και μόλις ανέβηκαν τη στροφή του κακοτράχαλου, στενού μονοπατιού που μόνο γαϊδούρια, άλογα και κατσίκες ακολουθούσαν, είδε ένα χωριό να απλώνεται στην πλαγιά. Από κει όπου στεκόταν, ξεχώρισε τον αμαξιτό δρόμο που έφτανε μέχρι την εκκλησία του χωριού και ένα κάρο που το έσερνε το μουλάρι να προχωράει αργά.

«Φτάσαμε, θεία;» ρώτησε ελαφρώς λαχανιασμένη από την ανηφόρα.

«Όχι. Το χωριό που θα πάμε είναι πίσω από τον λόφο. Θα το δεις σαν πάρουμε τη στροφή στην κορφή. Έχουμε δρόμο ακόμα».

Ξεπέζεψε και άνοιξε το μπογαλάκι με τις προμήθειες. Άπλωσε στην πετσέτα ψωμί, ελιές, δυο ντομάτες, ένα χαλούμι, λίγο καπνιστό κρέας και μια ρέγγα. «Έλα να φας», πρόσταξε τη μικρή. «Και κάτσε λίγο ακίνητη να ξαποστάσεις. Έχουμε ακόμα δρόμο μπροστά μας». Η Άννα έκανε ό,τι της είπε. Η θεία της έγειρε στον ίσκιο και έκλεισε τα μάτια. Σε λίγο η βαριά ανάσα της και το ελαφρύ ροχαλητό μαρτυρούσαν πως είχε αποκοιμηθεί. Μα κι αυτή ένιωθε λίγο κουρασμένη από τόσο περπάτημα. Κουλουριάστηκε δίπλα της και έκλεισε τα μάτια.

Η κατηφόρα ήταν πια εύκολη δουλειά για τα μικρά, αεικίνητα ποδαράκια. Μπήκαν στα όρια του χωριού δειλινό, το μονοπάτι περνούσε μέσα από περιβόλια.

«Τι είναι όλα αυτά τα δέντρα, θεία;» δεν άντεξε κάποια στιγμή.

«Μηλιές. Φημίζονται εδώ για τα μήλα τους».

«Να κόψω ένα;» ρώτησε με λαχτάρα.

«Κάνε ό,τι θες, εγώ δε σε είδα».

Η Άννα έδωσε ένα σάλτο και πέρασε το χαντάκι. Πίσω της άκουσε τη φωνή της θείας που δεν είχε σταματήσει να την περιμένει. «Μην αποξεχαστείς, εγώ προχωράω». Έκοψε τρία μήλα και γύρισε τρέχοντας.

«Είναι άρρωστα, θεία; Γιατί δεν είναι στρογγυλά;»

«Είναι φιρίκια, έτσι γίνονται. Δώσε μου ένα κι εμένα».

«Δηλαδή, μπορώ να το φάω;»

«Ναι, λέμε».

Σε δεκαπέντε λεπτά είχαν μπει μέσα στο χωριό για τα

καλά. Της φάνηκε διαφορετικό από το δικό τους. Ο περιβόλος της εκκλησίας ήταν πλακόστρωτος και κάμποσα παιδιά μαζεμένα έπαιζαν με τσιρίδες. Τα σπίτια ήταν χτισμένα γύρω από την εκκλησία, σε αντίθεση με το δικό τους χωριό, που ήταν σε απόσταση και σκόρπια, και έδειχναν καινούργια, πολλά κατασκευασμένα με πέτρα αντί για πλίνθους. Φαινόταν πολύ πιο καθαρό από το δικό τους χωριό και πιο πλούσιο. Και οι χωμάτινοι δρόμοι πιο φαρδίοι και χωρίς λακούβες με λασπόνερα.

Ένα κορίτσι λίγα χρόνια μεγαλύτερο από την ίδια ξεχώρισε από την ομάδα των παιδιών που έπαιζαν και τις πλησίασε.

«Είσαι η κυρία Μαρία;» ρώτησε. «Ο θεός είπε να σας πάω στο σπίτι».

Τις οδήγησε δυο δρόμους πίσω από την εκκλησία σε ένα διώροφο πέτρινο σπίτι, άνοιξε την ψηλή ξύλινη εξώπορτα και μπήκαν στην αυλή. Ήταν σαν όλες τις αυλές και στο χωριό της. Σε μια γωνιά το μικρό υπόστεγο με τα ξερόκλαδα και τα κούτσουρα για τη φωτιά, η μεγάλη στάμνα γεμάτη νερό με την αλισίβα για το πλύσιμο, η τσίγκινη λεκάνη κρεμασμένη σε έναν γάντζο και στην άλλη γωνιά ο παραδοσιακός ξυλόφουρνος για το ψωμί, που αυτή τη στιγμή φιλοξενούσε ένα ταψί γιουβέτσι το οποίο μοσχολούσε καθώς σιγοψηνόταν. Στο βάθος, χτισμένο με τούβλα και τσίγκινη οροφή, ήταν το αποχωρητήριο, μια τρύπα σε τσιμέντο που σκέπαζε τον λάκκο με τα απορρίμματα. Το κορίτσι στάθηκε κάτω από το μπαλκόνι μέσα στην αυλή και έβαλε τη φωνή.

«Θείε!»

Ο άντρας που φάνηκε στο ξύλινο, χωρίς προστατευτι-

κά κάγκελα μπαλκόνι ήταν ψηλός, καλοστεκούμενος, με μουστάκι και αρκετά γκριζα μαλλιά. Τα ρούχα του ήταν ατσαλάκωτα και δεν έμοιαζαν με των άλλων χωρικών που έβλεπε στο χωριό της. Παντελόνι με τσάκιση, γιλέκο, και μια αλυσίδα με ρολόι χωμένο στο τσεπάκι. Η μικρή εντυπωσιάστηκε. Σίγουρα θα ήταν ο δάσκαλος.

«Καλώς τες!» φώναξε χωρίς να μπει στον κόπο να κατεβεί. «Άντρη, φέρε τα πράματά τους πάνω. Πού είναι η μάνα σου;»

«Στη βρύση, όπου να 'ναι θα γυρίσει».

«Καλά. Άντε τώρα να παίξεις».

Ο Χρήστος, έτσι έλεγαν τον άντρα, είχε μεγαλώσει στην Αίγυπτο. Όταν ήταν μικρός, οι γονείς του είχαν μεταναστεύσει για να βρουν μια καλύτερη τύχη. Στον πόλεμο του 1912, είκοσι χρόνων, κατατάχθηκε στον αγγλικό στρατό. Του άρεσε η στρατιωτική ζωή και έγινε μόνιμος, μια που στις αγγλικές αποικίες αυτόματα οι κάτοικοι θεωρούνταν Άγγλοι υπήκοοι. Το 1935, οι γονείς του ξαναγύρισαν στην Κύπρο και στη θέση του ετοιμόρροπου πατρικού έφτιαξαν το πετρόκτιστο διώροφο, ασχολήθηκαν ξανά με τα περιβόλια και τα αμπέλια που είχαν εγκαταλείψει στη φροντίδα των συγγενών, που φυσικά καρπώνονταν και τα οφέλη από την καλλιέργεια, και περίμεναν να συνεισφέρει ο γιος, να αφήσει τον στρατό και να αναλάβει την περιουσία. Τους πρόλαβε ο πόλεμος του '40. Με το τέλος του ο Χρήστος, έχοντας περάσει πια τα πενήντα, πήρε σύνταξη από τον στρατό και επέστρεψε στο χωριό του. Η μάνα του είχε πεθάνει δυο χρόνια πριν, δεν πρόφτασε να τη δει, και ο πατέρας του την ακολούθησε το '47. Άμαθος στην αγροτική ζωή, βασιζόταν σε χωριανούς, που τους πλήρωνε για να φροντίζουν τα χωρά-

φια. Μα ήξερε πως έτσι κουμάντο σωστό δε γίνεται. Ούτε στους συγγενείς μπορούσε να βασιστεί· σιγά σιγά θα τα καταπατούσαν, και δε θα ήξερε να τους αντιμετωπίσει. Το σπίτι και το νοικοκυριό το φρόντιζε η γειτόνισσά του, η Θεοδώρα, με πληρωμή κι αυτή. Η αγγλική σύνταξη του παρείχε τη δυνατότητα να τους πληρώνει με λεφτά που όλοι προτιμούσαν, αντί σε είδος από τα αμπέλια ή τα μήλα και τα λαχανικά. Εδώ πάνω δεν είχαν σιτάρια να έδινε κανένα σάκο αλεύρι ή κριθάρι για τα ζώα τους. Έπρεπε να βρει έναν άνθρωπο να νοιάζεται το βιος του σαν να ήταν δικό του. Αποφάσισε να παντρευτεί, μια γυναίκα που να ήξερε να διαφεντεύει και να κουμαντάρει. Άλλωστε ήταν πλέον μεγάλος, κάποια στιγμή θα χρειαζόταν κάποιον να τον φροντίσει κι αυτόν. Οι ρευματισμοί τον ταλαιπωρούσαν πιο συχνά τελευταία, ειδικά τον χειμώνα. Μα δεν ήθελε από το δικό του χωριό, δεν τους εμπιστευόταν, θεωρούσε ότι πίσω από την πλάτη του θα άρπαζαν την ευκαιρία οι δικοί της να τον γελάσουν. Και η Μαρία ήταν η τυχερή που ανακάλυψε ο άνθρωπος που τον πλήρωσε να ψάξει. Του εξήγησε για το παιδί πως δεν ήταν δικό της και έμενε προσωρινά μαζί της, του μετέφερε τις εντυπώσεις του για το πώς τα έβγαζε πέρα η ίδια χωρίς άντρα ή βοήθεια και χωρίς μεγάλη συζήτηση ο Χρήστος δέχτηκε. Μα έπρεπε η νύφη να έρθει σ' αυτόν, ο ίδιος δε θα παρατούσε την περιουσία του για καμιά γυναίκα. Έτσι η Μαρία έστειλε ένα μπαούλο με τα ρούχα της και ό,τι λίγα είχε του παιδιού με το λεωφορείο και διέφυγε τη διαδρομή μέχρι το χωριό του με το γαϊδούρι. Δεν έκανε καμιά κίνηση να πουλήσει τα δυο αμπέλια και το χωράφι που είχε, ή το σπίτι· θα περίμενε πρώτα να δει τον γαμπρό και να κρίνει η ίδια.

Ανέβηκαν με τη μικρή στο ανώι όπου τους περίμενε ο Χρήστος. Ήταν ένα τεράστιο δωμάτιο με ένα διπλό κρεβάτι στη μια γωνιά, μια ξύλινη ντουλάπα και ένα μπαούλο σκαλιστό στην άλλη γωνία και στο κέντρο ένα τραπέζι με τέσσερις καρέκλες. Αυτή ήταν όλη κι όλη η επίπλωση.

«Κάτω είναι η αποθήκη, το κελάρι και ο χώρος που μαγειρεύει η Θεοδώρα και ζυμώνει το ψωμί», της εξήγησε καθώς της έδειχνε την καρέκλα. «Εκεί είναι και τα κιούπια με το λάδι, τις ελιές, τα παστά και το αλεύρι. Εκεί βάζουμε και το μουλάρι τα βράδια».

Η Μαρία δεν απάντησε. Κάθισε και κοίταξε με νόημα προς το μέρος της μικρής. Ο άντρας κατάλαβε.

«Μικρή, κατέβα να παίξεις. Αν βγεις από την αυλή, πρόσεξε να μη χαθείς. Πώς σε λένε;»

«Άννα», του απάντησε και έριξε ένα ερωτηματικό βλέμμα στη θεία της.

«Πήγαινε», συγκατένευσε η Μαρία. «Και τον νου σου. Αν χαθείς, ρώτα για το σπίτι του κυρίου Χρήστου. Και μη σε πάρει το σούρουπο».

Ο άντρας άπλωσε το χέρι στο βαθύ μπολ στο τραπέζι και της πρόσφερε μια χούφτα σταφίδες. Η μικρή τις έχωσε στην τσέπη και γύρισε να φύγει. «Πάρε κι αυτό», τη σταμάτησε η φωνή του και της έδωσε ένα γλειφιτζούρι που πρώτη φορά έβλεπε, αλλά κατάλαβε πως ήταν σαν τις καραμέλες. Άρπαξε τις πολύτιμες λιχουδιές της και κατέβηκε τρέχοντας την πέτρινη στενή σκάλα αφήνοντας τους δυο ενηλίκους να μιλήσουν.

Δεν ήξερε, δεν καταλάβαινε και δεν την ένοιαζε τι θα έλεγαν. Ότι κι αν είπαν πάντως πρέπει να συμφώνησαν, γιατί το βράδυ τής έστρωσαν στο πάτωμα να κοιμηθεί,

ενώ αυτοί κοιμήθηκαν στο διπλό κρεβάτι. Μέσα στη νύχτα όμως ξύπνησε από κάτι παράξενους θορύβους και το τρίξιμο του κρεβατιού. Νυσταγμένη, κουρασμένη από το ολοήμερο περπάτημα, δεν είχε κουράγιο να ρωτήσει τη θεία της αν ήταν άρρωστη. Τα βογκητά της όμως τα μοιραζόταν κι ο άντρας, άρα το πιάσιμο από τον πολύωρο δρόμο στον γάιδαρο δεν ήταν η αιτία. Άλλαξε πλευρό στο γρομπαλιασμένο πάπλωμα που είχε για στρώμα και τράβηξε πιο ψηλά το χράμι να σκεπάσει το κεφάλι.

«Λες να μας πήρε χαμπάρι;» άκουσε την ψιθυριστή φωνή της θείας της.

«Μπα. Πλευρό άλλαξε. Άλλωστε, δεν καταλαβαίνει».

Το πρωί η θεία της ξύπνησε ευδιάθετη και χαμογελαστή. Το ίδιο και ο κύριος Χρήστος. Και το πρωινό τους ήταν ζεστό γάλα, ψωμί, λουκάνικα και τηγανητό χαλούμι, πολυτέλειες που δεν είχε μάθει μέχρι τότε η μικρή.

«Θα πας με την Άντρη, την κόρη της κυρίας Θεοδώρας. Όταν τελειώσει τις δουλειές που της είπε η μάνα της να κάνει, μπορείτε να παίξετε. Εμείς θα πάμε να πάρουμε το μπαούλο της θείας σου».

Σε δυο μήνες η θεία και ο Χρήστος, παντρεμένοι πια, είχαν αποφασίσει για τα μελλοντικά σχέδιά τους. Η παρουσία του Χρήστου ήταν μεγαλύτερη από τη δική της, το χωριό και το σπίτι πιο μεγάλα, δεν υπήρχε λοιπόν θέμα συζήτησης για το πού θα διέμεναν. Απλώς η Μαρία θα κανόνιζε με τα αδέρφια της να αγοράσουν τα χωράφια και το πατρικό για να μην πέσουν σε ξένα χέρια και θα έφευγε αυτή από το χωριό. Ο γάμος τελέστηκε ήσυχα, λίγες μέρες μετά τη συνάντησή τους, χωρίς καλεσμένους και τραπεζώματα, χωρίς νυφικά και συνοδεία μουσικής μέχρι την εκ-

κλησία, και μόνο τότε αποφάσισε η Μαρία να γράψει στον Μιχάλη στην πρωτεύουσα τα νέα. Στην Ελπίδα δεν μπήκε στον κόπο να γράψει, άλλωστε δεν ήξερε πια τη διεύθυνσή της στη Λεμεσό. Υπέθεσε πως θα την ενημέρωνε ο Μιχάλης όταν θα αναζητούσε το παιδί της.

Κανένας δε ρώτησε τη μικρή πώς αισθανόταν με όλη αυτή την αλλαγή, κανένας δε νοιάστηκε αν δε θα έβλεπε τη μάνα της, τους λιγοστούς φίλους που είχε κάνει στο χωριό, ή τα μέρη όπου αισθανόταν ασφάλεια να παίζει.

Και φυσικά κανένας δε νοιάστηκε για την Ελπίδα, που ξαφνικά έχασε κάθε επαφή με το μικρότερο παιδί της.

Η μικρή είχε προσκολληθεί στην Άντρη. Όλο το πρωινό, όσο κρατούσε το σχολείο για δυο μήνες ακόμα, έτρεχε στον πλακόστρωτο περίβολο της εκκλησίας και έπαιζε μόνη της κουτσό μέχρι να φτάσει μεσημέρι και να τη δει να βγαίνει από το καμαράκι δίπλα στην εκκλησία που χρησίμευε για σχολείο. Μια αίθουσα ήταν μόνο και ένας δάσκαλος. Τα παιδιά μετρημένα. Πρώτα έκανε μάθημα στην πρώτη, δεύτερα και τρίτη τάξη, τους άφηνε να λύσουν ασκήσεις ή να γράψουν και παρέδιδε μετά στην τετάρτη, πέμπτη και έκτη. Όλα σε ένα δωμάτιο, ίσα να μάθουν ανάγνωση και γραφή και στοιχειώδη αριθμητική. Μπερδευόταν μετά στα πόδια της όση ώρα έκανε τις δουλειές που της άφηνε η μάνα της πριν φύγει για το σπίτι του Χρήστου και κατόπιν την ακολουθούσε όπου πήγαινε μέσα στο χωριό. Σιγά σιγά έμαθε τα στενά και τους δρόμους και άρχισε να ξεπορτίζει μόνη της. Η Μαρία έφευγε πάλι χαράματα για τα χωράφια, ο Χρήστος περνούσε τις ώρες του βυθισμένος σε βιβλία ή εφημερίδες που του έστελναν με το λεωφορείο από την πόλη, και η ελευθερία να κινηθεί το κοριτσάκι όπως ήθελε ήταν απεριόριστη. Ούτε νουθεσίες, ούτε παρατηρήσεις, ούτε συμβου-

λές από κανέναν. Έπαιζε με την ψυχή της στον περίβολο της εκκλησίας με τα άλλα παιδιά, άρχισε να πηγαίνει, σαν ξεθάρρεψε, στα χωράφια και τα περιβόλια, όταν πεινούσε έκοβε μήλα ή ντομάτες από όπου βρισκόταν, πηδούσε τις ξερολιθιές που χώριζαν τα κτήματα χωρίς έγνοια σε ποιον ανήκαν και ένιωθε την απόλυτη ελευθερία. Γυρνούσε στο σπίτι μόνο όταν άρχιζε ο ήλιος να γέρνει και έπρεπε να πλύνει τα γυμνά της πόδια για να χωθεί στα τραχιά σεντόνια. Απέφευγε να μένει μόνη της με τον Χρήστο, από συστολή απέναντί του· ο άντρας αυτός μιλούσε διαφορετικά από τους άλλους, ντυνόταν διαφορετικά, και κάθε φορά που έβγαινε στον καφεéné, ήταν πάντα ατσαλάκωτος.

Η Μαρία δεν έσκαβε πια, δεν κλάδευε, έπαιζε τον ρόλο του επιστάτη και ούτε γύριζε ψόφια από την κούραση όπως κάποτε στο χωριό τους. Πρόσθεσε κάποια έπιπλα στο τεράστιο, άδειο δωμάτιο, ένα ράντζο για να κοιμάται η μικρή, κρέμασε μια κουρελού για πόρτα στο αποχωρητήριο στην αυλή και τακτοποίησε το κελάρι και τα κιούπια καταπώς τη βόλευε. Ασβέστωσε τους τοίχους της κουζίνας στο ισόγειο και πρόσθεσε τραπέζι και μια μεγάλη τάβλα για να απλώνουν τα ζυμωμένα ψωμιά μόλις θα τα έβγαζαν από τον φούρνο. Έβαλε γάντζους να κρεμάνε τα κόσκινα, τις δυο πινακωτές και την ξύλινη σκάφη του ζυμώματος για να μην ακουμπούν στο χωματένιο έδαφος και κρέμασε από το χοντρό δοκάρι της οροφής το μεγάλο ρηχό πανέρι όπου φυλούσε τα ψωμιά. Το βαρύ πέτρινο χειρομύλι το έστησε όρθιο δίπλα στα μεγάλα πιθάρια που ήταν γεμάτα ελιές, χαλούμια στην άλμη και λάδι. Έτριψε τα χάλκινα μαγειρικά σκεύη μέχρι να γυαλίσουν και τα κρέμασε δίπλα στην πυροστιά. Ο χώρος στο ισόγειο άνοιξε, φώ-

τισε, και κάθονταν πια μετά το φαγητό αρκετή ώρα εκεί και μιλούσαν με τον Χρήστο. Επέκτεινε το υπόστεγο στην αυλή για το μουλάρι και το δικό της γαϊδούρι, που δεν τα ήθελε τα βράδια μέσα στον ίδιο χώρο όπου μαγείρευε και φυλούσαν τα φαγώσιμα.

Και κάθε Κυριακή πρωί ντυνόταν πια με προσοχή και επέβλεπε με καμάρι το κάτασπρο κοστούμι του Χρήστου σαν τον έσερνε μαζί της στην εκκλησία τινάζοντας ανύπαρκτη σκόνη ή χνουδία από τους ώμους του. Τη μικρή την έντυνε τώρα με τα καλά της και την περνούσε από τη σκληρή δοκιμασία της χτένας. Τα ατίθασα ξανθά μαλλιά, που όλη την εβδομάδα δεν έβλεπαν τη χτένα, ήταν το μεγάλο μαρτύριο και για τις δυο, μα πιο πολύ για την Αννούλα, που ένιωθε το κεφάλι της να πονάει για ώρα μετά. Και μετά τη Λειτουργία δεν μπορούσε να παίξει όπως τις άλλες μέρες, για να μη λερώσει τα ρούχα της. Οι Κυριακές ήταν μαρτύριο για το μικρό κορίτσι, που είχε μάθει να είναι ελεύθερο και χωρίς επίβλεψη. Το μόνο που της άρεσε ήταν τα κόλλυβα που έδινε καμιά φορά ο παπάς, πασπαλισμένα με μπόλικη ζάχαρη άχνη και σταφίδες. Σπρωχνόταν ανάμεσα στα άλλα παιδιά με το μαντίλι απλωμένο στα τεντωμένα χεράκια περιμένοντας τη λιχουδιά να πέσει και παρακαλούσε να μην τελειώσουν τα κόλλυβα πριν έρθει η σειρά της. Τύλιγε το πολύτιμο περιεχόμενο μετά και το κρατούσε σφιχτά μέχρι να πάνε στο σπίτι, να αλλάξει και να το φάει χωρίς επίβλεψη. Δεν μπορούσε να κινηθεί ή να μιλήσει όπως ήθελε, η θεία ήταν παρούσα μέσα στο σπίτι και την κοίταζε επιτιμητικά. Μόνο μετά το μεσημεριανό φαγητό ανάσαινε κάπως, που την άφηνε να ξεπορτίσει, αφού πρώτα σιγουρευόταν πως είχε διπλώσει

και τακτοποιήσει τα καλά της ρούχα. Καμιά φορά η θεία της τις Κυριακές έφτιαχνε χαλβά ή πίτες με μέλι και κανέλα και πιο σπάνια λουκουμάδες. Και ήταν οι μόνες φορές που την άφηνε να φάει όσο ήθελε. Ο Χρήστος, που ως παιδί δεν είχε στερηθεί τις λιχουδιές, δεν μπορούσε να καταλάβει γιατί η Μαρία ήταν τόσο σφιχτοχέρα με τη μικρή.

«Να μην είναι λαίμαργη», ερχόταν η απάντηση.

«Βρε, δεν το βλέπεις που είναι σαν κλαράκι; Δώσ' του να φάει όσο θέλει».

«Να τρώει φαΐ, όχι πίτες. Και είναι το σκαρί της έτσι. Πού να την πιάσει το φαγητό έτσι που τρέχει όλη μέρα και δεν έχει αναπαμό;»

Τέσσερις μήνες είχαν περάσει, που η μικρή δεν ήξερε να υπολογίσει, όταν αποφάσισαν να γυρίσουν στο χωριό της Μαρίας για να τακτοποιήσουν την εκκρεμότητα των κτημάτων και του σπιτιού. Άφησαν την Αννούλα στην επίβλεψη της Θεοδώρας, που την πήρε στο δικό της σπίτι, και έφυγαν –με λεωφορείο αυτή τη φορά– για πέντε μέρες.

Πέντε μέρες που σημάδεψαν τη ζωή του μικρού κοριτσιού.

Το σπίτι της Θεοδώρας έμοιαζε με τόσα άλλα στο χωριό. Ένας τεράστιος χώρος στο ισόγειο με πιθάκια, τζάκι στη γωνιά που άναβαν τα κάρβουνα, με ένα μεταλλικό χαμηλό τρίποδο πάνω στο οποίο έβαζαν την κατσαρόλα για το μαγείρεμα, όλα τα σύνεργα για το φούρνισμα στοιβαγμένα σε μια άκρη, μια μεγάλη φαρδιά τάβλα για τραπέζι, εργαλεία για τα χωράφια και στάμνες για το νερό. Μόνο που στο βάθος, πίσω από ένα ξύλινο διαχωριστικό, είχαν βάλει το διπλό σιδερένιο κρεβάτι, μια ντουλάπα και ένα μπασούλο. Η Θεοδώρα και ο άντρας της δεν μπορούσαν να ανεβαίνουν κάθε βράδυ την ξύλινη σκάλα που οδηγούσε στο ανώι. Εκεί πάνω είχαν βάλει δυο μονά κρεβάτια με γρομπαλιασμένα στρώματα που βούλιαζαν στους σομιέδες και κοιμόνταν τα δυο παιδιά τους, η Άντρη, δέκα χρόνων, και ο Μήτσος, είκοσι. Ο Μήτσος ήταν όλη μέρα στα χωράφια με τον πατέρα του, ούτε για μεσημέρι έμπαιναν στον κόπο να γυρίσουν, και έπαιρναν μαζί τους ό,τι τους ετοίμαζε χαράματα η Θεοδώρα, που έφτιαχνε πρώτα το φαγητό της μέρας, έφερνε νερό από τη βρύση που, αντίθετα με το χωριό της Μαρίας, βρισκόταν στον περίβολο της εκκλησίας και πολύ κοντά

τους, και έφευγε μετά για το σπίτι του Χρήστου. Κάθε δεκάρα που έμπαινε στο σπίτι ήταν πολύτιμη. Άφηνε τη δεκάχρονη κόρη της να σκουπίσει την αυλή και να καθαρίσει τη βρομιά των ζώων μόλις τα έπαιρναν οι άντρες, να στρώσει τα κρεβάτια και να απλώσει τη βραδινή μπουγάδα και μετά, αν τα σχολεία ήταν ανοιχτά, να πάει στην τάξη. Αλλιώς, την έστρωνε στο κέντημα. Παιχνίδι αργότερα.

Της Αννούλας τής έστρωσαν χάμω, δίπλα στο κρεβάτι της Άντρης, το πάπλωμα που έφερε η θεία της και τα δικά της στρωσίδια. Στην αρχή, πρώτη φορά με συντροφιά το βράδυ, τα δυο κορίτσια άρχισαν τα αστεία και τα χαχανητά, και ας είχαν διαφορά ηλικίας, μέχρι που τις σταμάτησε η αγριοφωνάρα του Μήτσου: «Θα το βουλώσετε καμιά φορά να κοιμηθούμε κομμάτι;». Πνίγοντας το χάχανο τα δυο κορίτσια γύρισαν πλευρό και σε λίγο η ησυχία είχε απλωθεί στο σπίτι. Μόνο η βαριά ανάσα του Μήτσου ακουγόταν, ενώ αραιά και πού του ξέφευγε κάποιο ροχαλητό που τον ανάγκαζε να αλλάξει στάση στον ύπνο του.

Το δεύτερο βράδυ στο σπίτι της Θεοδώρας, η Άννα ξύπνησε από το τρίξιμο του κρεβατιού της Άντρης δίπλα της. Ο σομιές βούλιαξε παραπονιάρικα και συνέχισε να τρίζει με έναν ρυθμικό τρόπο που δεν την άφηνε να βυθιστεί και πάλι στον ύπνο. Ήταν έτοιμη να μιλήσει, να πει στην Άντρη να πάψει να κουνιέται, όταν ξεχώρισε πως η ανάσα που ακουγόταν τόσο κοντά της ήταν του Μήτσου. Δεν ήθελε να τον θυμώσει, λούφαξε και περίμενε να σταματήσει το τρίξιμο και να την πάρει επιτέλους ο ύπνος. Άλλωστε τα ίδια τριξίματα άκουγε συχνά και από το διπλό κρεβάτι του Χρήστου και της θείας της.

«Θα ξυπνήσεις την Άννα», άκουσε την ψιθυριστή φωνή της Άντρης.

«Και λοιπόν;» απάντησε λαχανιασμένα ο Μήτσος.

«Θα το πει στη μάνα».

«Δε θα πει τίποτα. Θα την ορμηνέψεις. Σώπα τώρα».

Το τρίξιμο συνεχίστηκε για λίγο και μετά ένας αναστεναγμός από τον Μήτσο. Η Άντρη δεν ακούστηκε καθόλου. Λίγα λεπτά αργότερα, ο Μήτσος κοιμόταν στο κρεβάτι του ροχαλίζοντας.

Το πρωί η Άννα δεν τον άκουσε που σηκώθηκε, ούτε κατάλαβε πότε το μεγαλύτερό της κορίτσι κατέβηκε. Για κάποιον περίεργο λόγο η Άντρη την άφησε να κοιμηθεί λίγο περισσότερο και την ξύπνησε μόνο αφού και η μάνα της έφυγε για τη βρύση. Τη βοηθούσε να απλώσει την μπουγάδα που άφησε πίσω της η Θεοδώρα και πρόσεξε πως ήταν ασυνήθιστα σιωπηλή.

«Είσαι άρρωστη;» τη ρώτησε δειλά.

«Πώς σου 'ρθε τώρα αυτό;»

«Μα χθες βράδυ πρέπει να κρύωνες. Ήρθε ο Μήτσος να σε ζεστάνει».

«Και πού ξέρεις ότι ήρθε να με ζεστάνει;»

«Μια φορά που κρύωνα πολύ, με έβαλε η θεία μου στο κρεβάτι της και με κρατούσε αγκαλιά να ζεσταθώ. Μου έτριβε και την πλάτη. Τον άκουσα που ήρθε στο κρεβάτι σου».

Η Άντρη παράτησε το ρούχο που κρατούσε και την κοίταξε τρομαγμένη.

«Δε θα πεις τίποτα! Μ' ακούς; Ούτε στη μάνα μου ούτε σε κανέναν».

«Μα γιατί; Είναι κακό να είσαι άρρωστη;»

«Δεν είμαι άρρωστη, ούτε κρύωνα, εντάξει; Ο Μήτσος θα γίνει θηρίο αν πεις κουβέντα».

«Καλά. Μα δεν καταλαβαίνω».

Η Άντρη ξαφνικά σωριάστηκε στο σκαμνί που ανέβαινε για να φτάσει το σκοινί. Δάκρυα κυλούσαν από τα μάτια της και έφερε ασυναίσθητα το βρεγμένο ρούχο που κρατούσε στο πρόσωπό της. «Ούτε εγώ καταλαβαίνω. Μα ο Μήτσος δε θέλει να μάθει κανένας τίποτα».

«Δε θα πω τίποτα, σου τ' ορκίζομαι». Η μικρή την αγκάλιασε τρομαγμένη από το ξαφνικό κλάμα. Μα η Άντρη συνέχισε. Για πρώτη φορά κάποιος άκουγε αυτό που πολύ καιρό έκρυβε από φόβο, δεν την ένοιαζε πόσο μικρή ήταν η Άννα, αν καταλάβαινε, αν θα τη βοηθούσε. Το μόνο που την ένοιαζε ήταν να βγάλει από μέσα της το βαρύ φορτίο, να ξεσπάσει, να μοιραστεί αυτό που κουβαλούσε. Και ας ήταν παιδικά αυτάκια που θα την άκουγαν.

«Δε θέλω να έρχεται στο κρεβάτι μου. Δε θέλω να με αγγίζει όπως με αγγίζει, εκεί που δεν πρέπει. Ούτε να κάνει αυτό που κάνει. Είναι άσχημο, το σιχαίνομαι και ντρέπομαι. Νομίζω πως πρέπει να είναι αμαρτία. Μα αυτός λέει πως σαν αδελφός μου μπορεί να κάνει ό,τι θέλει».

«Εσύ έχεις μαμά», της απάντησε με αφέλεια η μικρή. «Γιατί δεν της το λες;»

«Γιατί θα πιστέψει τον Μήτσο και θα νομίσει πως εγώ λέω παραμύθια. Και ο Μήτσος είπε πως, αν ανοίξω το στόμα μου, θα με σκοτώσει στο ξύλο».

«Σε χτυπάει συχνά;»

«Ποτέ. Θα το κάνει όμως, το ξέρω».

Η μικρή δεν μπορούσε να καταλάβει πώς γίνεται να έχεις δίκιο και να σε τιμωρούν από πάνω. Δεν ήξερε να

ρωτήσει το γιατί η Άντρη ντρεπόταν επειδή την άγγιζε ο αδελφός της, δεν μπορούσε να εξηγήσει γιατί η μαμά της δε θα την υπερασπιζόταν. Αν είχε η ίδια μαμά άραγε, θα έπαιρνε το μέρος της; Θα άκουγε το παράπονό της; Ανασήκωσε τους ώμους της. Δεν είχε μαμά, ούτε αδελφό.

«Έλα, μην κλαις», παρηγόρησε το άλλο κορίτσι. «Δεν μπορεί να είναι τόσο κακό που σε αγγίζει. Και ο Χρήστος αγγίζει τη θεία μου, τον ακούω».

Η Άντρη την κοίταξε έτοιμη να θυμώσει, μα είδε τα αθώα γαλάζια μάτια και κατάλαβε πόσο άδικη θα ήταν. Τι μπορούσε να καταλάβει ένα παιδί που ακόμα δεν είχε συμπληρώσει τα πέντε του χρόνια; Που δεν ήξερε ποιο ήταν το σωστό; Που η λέξη «αμαρτία» περιοριζόταν μόνο στην κλεισιά, στο ψέμα και στη βλαστήμια, όπως τη μάθαιναν στην εκκλησία; Της χάιδεψε τα μαλλιά και έπιασε πάλι το πλυμένο ρούχο και τα μανταλάκια. Όπου να 'ναι θα ερχόταν η μάνα της φορτωμένη με τη στάμνα.

Η Άντρη ήταν δέκα χρόνων μα πολύ ώριμη για την ηλικία της. Η ζωή στο χωριό, οι άπειρες υποχρεώσεις που τη φόρτωνε η μάνα της, και προπάντων η εμπειρία με τον αδελφό της την είχαν ωριμάσει πολύ νωρίς, κλέβοντας την αθωότητα και το αυθόρμητο παιδικό γέλιο της. Η διέξοδος της ήταν το σχολείο και τα άλλα παιδιά στον περίβολο της εκκλησίας όπου έπαιζε τα απογεύματα.

Η Θεοδώρα μπήκε κουβαλώντας στον ώμο τη βαριά στάμνα. Τη μετακίνησε προσεκτικά, την ακούμπησε στη θέση της και έβαλε στο στόμιό της άγριο θυμάρι για να εμποδίζει έντομα και μυρμηγκία να πέσουν στο νερό. Αυτό ήταν το πόσιμο νερό της μέρας. Οι άλλες στάμνες ήταν για πλύσιμο, μπουγάδα και για τα ζώα. Αυτές θα τις γέμι-

ζε κάνοντας άλλες δυο βόλτες μέχρι τη βρύση, αλλά θα τις φόρτωνε στο γαϊδούρι δυο δυο.

«Σαμάρωσε τον γαϊδαρο», πρόσταξε την κόρη της. «Ακόμα να τελειώσεις το άπλωμα; Θα πάτε μετά για ξερόκλαδα, αύριο θα κάψουμε τον φούρνο».

Πήγε αργά το απόγευμα μέχρι να καταφέρουν εκείνη τη μέρα τα δυο κοριτσάκια να κατεβούν στον περιβόλο να παίξουν. Η Άννα, μια και έμενε μαζί τους, ακολουθούσε τη ρουτίνα του σπιτιού τους. Δεν την ένοιαζε όμως, είχε την Άντρη παρέα.

Το βράδυ η Άννα ένιωσε τον Μήτσο να τρυπώνει στα στρωσίδια της, στο πάτωμα. Γύρισε την πλάτη και τραβήχτηκε όσο άκρη τής επέτρεπε το μονό πάπλωμα που είχε για στρώμα, μα ένιωσε τα χέρια του Μήτσου να την τραβάνε πάνω του. Δεν ήξερε αν έπρεπε να φωνάξει και η φωνή του, βραχνή στο αυτί της, της έκοψε κάθε διάθεση. «Μη βγάλεις άχνα! Σε δυο λεπτά θα 'χω ξεμπερδέψει». Μετά ένιωσε κάτι σκληρό ανάμεσα στα μπουτάκια της και τον Μήτσο να κουνιέται παράξενα και να αναπνέει βαριά. Η βρομερή ανάσα του την έπνιγε και νόμιζε πως τα δυο λεπτά είχαν γίνει ώρες. Ήθελε να κοιμηθεί, δεν καταλάβαινε τι της έκανε, μα αφού δεν την πονούσε, έκλεισε τα μάτια σφιχτά και περίμενε. Η Άντρη κοιμόταν βαριά, η μέρα σήμερα ήταν κουραστική με τις τόσες δουλειές που της είχε αναθέσει η μάνα της και στο πάτωμα δεν υπήρχε κανένας σμπαρالياσμένος σομιές να την ξυπνήσει το τριξιμό του. Ο Μήτσος, έπειτα από λίγο, γύρισε στο δικό του κρεβάτι. Μόνο μια περίεργη υγρασία είχε αφήσει πίσω του και η μικρή τραβήχτηκε στην άλλη άκρη για να μην την ακουμπάει στον ύπνο της.

Το πρωί ήταν ασυνήθιστα σιωπηλή και ήσυχη. Μπορεί να μην καταλάβαινε τι είχε συμβεί, αλλά τη βάραινε ένα ανεξήγητο αίσθημα ντροπής και ενοχής. Δεν ήξερε να εξηγήσει το γιατί. Η Άντρη το πρόσεξε, αλλά όσο και να την τσιγκλούσε, δεν της έπαιρνε κουβέντα. Οι φοβέρες του Μήτσου ηχούσαν ακόμα στα αυτιά της, γεμάτες απειλή. Ακολουθούσε το μεγαλύτερο κορίτσι και μπλεκόταν συνέχεια στα πόδια της, καθώς φοβόταν να μείνει μόνη. Η Άντρη είδε τις δικές της πρώτες αντιδράσεις στη στάση του μικρού κοριτσιού και κάτι μέσα της ξύπνησε. Αντίδραση, δύναμη, θυμός; Δεν ήξερε τι, μα ξαφνικά ήθελε πια να σταματήσει αυτή τη χυδαία συμπεριφορά του αδελφού της. Το κοριτσάκι δεν έφταιγε σε τίποτα να περνάει την ντροπή και τις ενοχές που περνούσε η ίδια. Θυμήθηκε τον εαυτό της στην ηλικία της. Για τέσσερα χρόνια, σχεδόν τρεις φορές την εβδομάδα ερχόταν ο αδελφός της στο κρεβάτι της. Μέχρι πέρυσι δεν την πονούσε, ωστόσο ένα βράδυ, πριν από έναν χρόνο, της έκανε κάτι που την πόνεσε πολύ και τη μάτωσε. Για αρκετά βράδια εξακολουθούσε να πονάει, όμως μετά συνήθισε και παρακαλούσε να μην κρατάει πολλή ώρα το μαρτύριό της και έμαθε να πνίγει τις φωνούλες που ανέβαιναν στο λαρύγγι της κάθε φορά που ο Μήτσος παρασυρόταν και της προκαλούσε πόνο. Ήξερε πια τι ήταν, το είχε μάθει, κρυφακούγοντας μεγαλύτερες γυναίκες να μιλούν στη βρύση χαχανίζοντας πονηρά, κοιτάζοντας τα ζώα που υπάκουαν στη φωνή της φύσης χωρίς να νοιάζονται για τα ανθρώπινα βλέμματα, και ήξερε πια πως ήταν κάτι που μόνο τα αντρώγυνα κάνουν μεταξύ τους. Δεν τολμούσε να μιλήσει σε κανέναν γι' αυτό, ούτε καν στον παπά που τους έλεγε στο κατη-

χητικό πως πρέπει να ελαφραίνουν την ψυχή τους από τα μυστικά, όσο ασήμαντα κι αν είναι, για να τους συγχωρέσει. Μια φορά είχε ακούσει σκόρπιες κουβέντες για μια κοπελίτσα που της είχαν επιτεθεί δυο παλικαράκια και η ευθύνη είχε πέσει όλη πάνω της. Κανένας δεν την είχε δικαιολογήσει, την κλείδωσαν οι γονείς στο σπίτι να κρύψουν την ντροπή τους και οι νεαροί αλώνιζαν στο χωριό με αναιδεια και καμάρι. Η νεαρή κοπέλα δεν είχε αντέξει την ντροπή, την περιφρόνηση και τον εγκλεισμό. Τη βρήκαν κρεμασμένη από το δοκάρι της οροφής λίγες εβδομάδες μετά. Οι υπαίτιοι έμειναν ατιμώρητοι. Αυτό είχε γίνει σε άλλο χωριό, και όλοι καμάρωναν γιατί στο δικό τους τέτοια περιστατικά δεν είχαν ποτέ παρουσιαστεί. Αν άφηνε κάτι τέτοιο να μαθευτεί, όλοι θα κατέκριναν την ίδια και η ντροπή θα βάραινε τους δικούς της. Χώρα το ξύλο που θα έτρωγε από τον Μήτσο. Άσε που θα την έβγαζε ψεύτρα και θα πίστευαν όλοι ότι είχε πρόβλημα με το μυαλό της. Δεν ήθελε να την κλείσουν σε κανένα κελάρι όλη της τη ζωή, ούτε να τη στείλουν σε τρελάδικο.

Τώρα όμως τούτο το πεντάχρονο κοριτσάκι τής ξύπνησε την αντίδραση. Πριν γίνει κάτι ανεπανόρθωτο, έπρεπε να σταματήσει τον αδελφό της. Μια βραδιά έμενε μόνο μέχρι να επιστρέψουν η θεία της και ο Χρήστος, μετά θα έφευγε από το δικό τους σπίτι και μακριά από τον κίνδυνο. Απόψε όμως θα είχε τον νου της. Μα τώρα ήθελε να την κάνει να ξεχάσει τον φόβο. Βρήκε το κλειδί του μπουφέ που φυλούσε η μάνα της, άνοιξε και τράβηξε την πιατέλα με τον χαλβά που είχε ψήσει προχθές. Έκοψε ένα κομμάτι, ελπίζοντας να μην καταλάβει η Θεοδώρα τίποτα το βράδυ, και το έδωσε στη μικρή, που την κοιτούσε με μά-

τια ορθάνοιχτα από απορία και έκπληξη για τον θησαυρό που της πρόσφερε.

«Μην το κοιτάς έτσι. Φά' το πριν γυρίσει η μάνα μου».

«Μα δε θα το καταλάβει; Δε θέλω να μας δείρει».

«Είναι μικρό κομματάκι, μπορεί να μην το πάρει χαμπάρι. Έλα, τέλειωνε».

«Πότε έρχεται η θεία μου;» τη ρώτησε δειλά ύστερα από λίγο και αφού είχε καταβροχθίσει λαίμαργα το γλυκό.

«Αύριο. Ένα βράδυ ακόμα».

«Μπορώ να κοιμηθώ μαζί σου απόψε;» Το βλέμμα του μικρού παιδιού ήταν παρακλητικό και περίμενε την απάντησή της με αγωνία. Η Άντρη την κατάλαβε.

«Άμα θέλεις. Μα το στρώμα βουλιάζει και θα στριμωχτούμε».

«Δε με νοιάζει».

Ο Μήτσος άργησε λίγο εκείνο το βράδυ να ανεβεί για ύπνο. Κάθισε με τους γονείς του να συζητήσουν για τα κτήματα και τις δουλειές. Όταν ανέβηκε, τα δυο κοριτσάκια κοιμόνταν. Γδύθηκε με βιασύνη πετώντας τα ρούχα του σωρό στο ξύλινο πάτωμα και αμέσως μετά πρόσεξε τα άδεια στρωσίδια της μικρής. Διέσχισε με μεγάλες δρασκελιές τον σχεδόν άδειο χώρο του ανωγιού και πέταξε αγριεμένος τα σκεπάσματα με τα οποία ήταν κουκουλωμένα τα κορίτσια. Εύπνησαν αλαφιασμένες και αγκαλιάστηκαν κοιτώντας τον με τρόπο.

«Τι διάολο νομίζετε ότι κάνετε;» τους είπε άγρια. «Γρήγορα στα στρωσίδια σου, κωλόπαιδο». Άρπαξε την Αννούλα από το μπράτσο και την τράβηξε άγρια να σηκωθεί.

«Είδε όνειρο. Φοβήθηκε», τη δικαιολόγησε η Άντρη.

«Τώρα είμαι εγώ εδώ. Θα την καλμάρω».

Στρώθηκε χάμω και τράβηξε τη μικρή, που τον κοίταζε φοβισμένη, δίπλα του. Καθώς κουλουριαζόταν πίσω της, έτοιμος για την αισχρότητα στην οποία θα την υπέβαλλε πάλι, η μικρή άπλωσε απελπισμένα το χεράκι στο κρεβάτι της Άντρης που την κοιτούσε με λύπη και θυμό. Κάτι έσπασε μέσα στο δεκάχρονο κορίτσι, ξαφνικά δεν άντεχε άλλο αυτή την εκμετάλλευση από τον ίδιο τον αδελφό της. Σηκώθηκε αποφασισμένη.

«Σταμάτα!» του φώναξε με αγανάκτηση. «Μωρό είναι, δεν τη λυπάσαι;»

«Θα της αρέσει. Κι εσένα σου άρεσε, ξέχασες;»

«Είσαι κτήνος!»

«Αύριο θα είναι πάλι η σειρά σου, αδελφούλα. Σ' αρέσει, γι' αυτό δε μιλάς».

Του γύρισε την πλάτη και άνοιξε την πόρτα. Είχε κιόλας βγει στο αφύλακτο μπαλκόνι, έτοιμη να κατεβεί τη στενή ξύλινη σκάλα.

«Πού πας;» ήρθε η φωνή του λαχανιασμένη.

«Να φωνάξω τον πατέρα. Πρέπει να μάθει επιτέλους».

Ο Μήτσος τινάχτηκε παρατώντας τη μικρή, που είχε μουδιάσει από φόβο. «Θα σε σκοτώσω, βρομιάρα, έτσι κι ανοίξεις το στόμα σου. Γύρνα πίσω γιατί δε μου γλιτώνεις». Μέχρι να ανεβάσει το σώβρακο ο Μήτσος, η Άντρη είχε αρχίσει να κατεβαίνει την κατακόρυφη σκάλα. Με το που πάτησε ο αδελφός της στο πρώτο σκαλί, ο τρόμος την κυρίευσε. Κοιτώντας την αγριεμένη του όψη πίσω της μέσα στο μισοσκοτάδο, έχασε το επόμενο σκαλί και πάσχισε να κρατηθεί απελπισμένα από την ανώμαλη επιφάνεια της ξύλινης κουπαστής. Δεν τα κατάφερε. Το κορμί της έγειρε μπροστά και άρχισε να πέφτει σχεδόν κατακόρυφα, βγάζο-

ντας μια αδύναμη κραυγή. Ακούστηκε ένας γδούπος, κά-
τι σαν ξερό κλαδί που έσπαγε, και μετά... τίποτα. Το κε-
φάλι της είχε χτυπήσει σε μια από τις πολλές πέτρες στη
χωμάτινη αυλή, το κρανίο άνοιξε με τη φόρα της πτώσης
και η σκληρή αιχμή της πέτρας καρφώθηκε στον εγκέφα-
λο. Το κοριτσάκι έμεινε στον τόπο, με το αίμα να απλώ-
νεται γύρω της σκούρος λεκές που το ρουφούσε το χώ-
μα. Ο Μήτσος μαρμάρωσε. Κατρακύλησε τη σκάλα την
ίδια ώρα που η μάνα του άνοιξε την πόρτα του ισογείου.

«Τι έγινε; Τι τρέχει;» ρώτησε τον γιο που μόλις είχε προ-
λάβει να κατεβεί. Μετά είδε το κορμί της κόρης της. «Πα-
ναγία μου! Τι έπαθε; Χτύπησε;» όρμησε προς την ακίνητη
φιγούρα φωνάζοντας στον άντρα της που είχε ξεπροβά-
λει με τον ύπνο ακόμα στα μάτια. «Φέρε ένα κερί, μια λά-
μπα, γρήγορα. Κάτι έπαθε το παιδί». Δεν είχε καταλάβει
ακόμα τι είχε συμβεί. «Πού σκόνταψε; Τι γύρευε να κατε-
βεί μέσα στη νύχτα;»

Ο Μήτσος είχε κοντρολάρει τον εαυτό του. Κανέναν
τους ακόμα δεν είχε καταλάβει τη σοβαρότητα της κα-
τάστασης. Περίμεναν πως το κορίτσι θα συνερχόταν από
το χτύπημα.

«Ξέρω γω; Για κατούρημα ίσως. Άκουσα τη φωνή της
και έτρεξα». Το ψέμα βγήκε αυθόρμητα από το στόμα του.
Ο πατέρας κατέφθασε με τη λάμπα. Η αχνή φλόγα του φι-
τιλιού φώτισε τη σκηνή.

Η Θεοδώρα αγκάλιασε την κόρη της ανασηκώνοντας
το κορμί της και ένωσε την υγρασία από το αίμα στα χέ-
ρια της. Κοίταξε την παλάμη της στο φως και ούρλιαξε:
«Τρέχα! Φέρε τη μαμή, γρήγορα!».

«Λείπει στο διπλανό χωριό, έφυγε από χθες».

«Τον δάσκαλο τότε. Τον παπά! Κάποιον να βοηθήσει».

Μα ούτε ο δάσκαλος ούτε ο παπάς μπόρεσαν να βοηθήσουν το δύστυχο κορίτσι. Το μόνο που έκαναν ήταν να διαπιστώσουν τον θάνατό της. Η Θεοδώρα δεν το δεχόταν. Ήθελε τη μαμή, πίστευε πως αυτή θα ήξερε τι να κάνει, τους έβγαλε τρελούς και όλο αγκάλιαζε και μιλούσε στην κόρη της λες και την άκουγε. Μόνο σαν άρχισε το κορμάκι του νεκρού κοριτσιού να παγώνει αποδέχτηκε το απίστευτο. Και σωριάστηκε πια χωρίς δύναμη στα χέρια των γυναικών που είχαν κατακλύσει το σπίτι μέσα στη νύχτα και ανέλαβαν να πλύνουν και να ντύσουν το νεκρό παιδί, ενώ ταυτόχρονα μερικές συνέφερναν και στήριζαν την έρημη μάνα που λιποθυμούσε μόλις αντίκριζε ακίνητο και κάτασπρο το κοριτσάκι της, στο διπλό δικό της κρεβάτι. Ο Μήτσος καθόταν μαρμαρωμένος δίπλα στον αμίλητο πατέρα του και δεν είχε τη δύναμη ούτε το χέρι να απλώσει να τον παρηγορήσει με ένα άγγιγμα. Οι χωριανοί που είχαν μαζευτεί στέκονταν μουδιασμένοι από το ξαφνικό νυχτερινό δράμα που ξετυλιγόταν μπροστά στα μάτια τους. Μόνο ο γόος των γυναικών ακουγόταν, μα το μοιρολόγημά τους ήταν λες και δεν είχε τη δύναμη να ξεχυθεί από τα στήθια τους. Η μάνα είχε καταρρεύσει, η καρδιά αδυνατούσε να τροφοδοτήσει με αίμα το κορμί να στηθεί όρθιο, να αντικρίσει το παιδί της. Κάθε που συνερχόταν και έβλεπε τη μικρή ακίνητη φιγούρα στο διπλό κρεβάτι, σωριαζόταν πάλι αναισθητη πριν προλάβει να βγάλει άχνα. Η νεκρική παγωνιά είχε απλωθεί στο δωμάτιο και τους άγγιζε όλους, αφήνοντάς τους αμίλητους, ακίνητους, με τη σαστιμάρα αποτυπωμένη στα πρόσωπα.

Κανέννας δε θυμήθηκε το μικρό πεντάχρονο κοριτσάκι

στο ανώι. Η Αννούλα, γεμάτη φόβο, είχε κουλουριαστεί στα στρωσίδια μόλις έφυγε ο Μήτσος. Άκουσε τη φωνή της Άντρης, τον θόρυβο από την πτώση, την κραυγή της Θεοδώρας και τον Μήτσο που ανέβηκε τρέχοντας να φορέσει το παντελόνι του. Τον είδε που ντυνόταν βιαστικά και φοβήθηκε να κουνηθεί. Άκουσε τη σφυριχτή φωνή του καθώς άρπαζε το πουκάμισο από χάμω και ανατρίχιασε.

«Εσύ φταις, μπάσταρδο. Μην κουνηθείς από δω και μην τολμήσεις ν' ανοίξεις το στόμα σου. Θα σε κανονίσω εσένα μετά. Παρακάλα μόνο να μην έπαθε τίποτα η αδελφή μου». Και έφυγε με την απειλή του να πλανιέται στον αέρα.

Ήθελε να κατεβεί, να πάει κοντά στην Άντρη, να σιγουρευτεί πως δεν έσπασε κανένα πόδι από το πέσιμο, μα δεν είχε το θάρρος. Άκουσε τις γειτόνισσες που κατέφθασαν, που μετέφεραν την Άντρη στο κρεβάτι των γονιών της, άκουσε το τρεχαλητό σαν ήρθαν ο δάσκαλος κι ο παπάς και μετά τα ουρλιαχτά της Θεοδώρας και τα κλάματα των γυναικών. Μα δεν μπορούσε να καταλάβει. Η έννοια του θανάτου της ήταν άγνωστη. Θυμήθηκε τον κυρ Θύμιο, τότε που είχαν μαζευτεί και πάλι οι χωριανοί στο χωριό της θείας της και έκλαιγαν. Τον θυμήθηκε ακίνητο και παγωμένο, κάτασπρο, με τα καλά του ρούχα, απλωμένο στην τάβλα αντί στο κρεβάτι, και τις γυναίκες στο διπλανό δωμάτιο να τον μοιρολογούν και να μιλούν ταυτόχρονα. Της είχαν πει πως κοιμόταν και δε θα ξυπνούσε ξανά, ωστόσο η θεία της της είχε πει πως ο ηλικιωμένος άντρας είχε πέσει από τον γκρεμό και είχε πάει στον ουρανό. Πώς είχε πάει στον ουρανό, αφού ήταν ακόμα εκεί, μέσα στο σπίτι του; Δεν της είχε εξηγήσει, μόνο της είχε τονίσει πως, όταν κάποιος δεν προσέχει και πέφτει από ψηλά, μπορεί να πάθει κακό. Είχε λυπη-

θεί τότε που ο κυρ Θύμιος έπαθε κακό, που τον είχαν αφήσει μόνο του και δεν του μιλούσαν, και θέλησε να του κρατήσει συντροφιά η ίδια. Μα την είχε πάρει ο ύπνος δίπλα του και θυμόταν πως από την κοιλιά του έβγαινε μια ανυπόφορη μπόχα μόλις ξύπνησε από τις τρομαγμένες φωνές των γυναικών. Και από κείνη τη μέρα δεν τον ξαναείδε. Φαίνεται πως για το ταξίδι στον ουρανό έπρεπε να τραγουδούν εκείνα τα μονότονα λυπητερά τραγούδια συνοδευμένα από κλάμα για να μπορέσει κάποιος να φύγει.

Τέντωσε τα αυτιά της. Άκουγε κάτι σαν κλάμα από κάτω, μα δεν ήταν εκείνο το γοερό κλάμα που έμοιαζε με υστερία όπως το θυμόταν στον κυρ Θύμιο. Ίσως η Άντρη να μην είχε χτυπήσει πολύ, κι αν ήταν έτσι, σίγουρα θα την ήθελε κοντά της. Για χάρη της είχε επιχειρήσει να κατεβεί μέσα στο σκοτάδι τη στενή ξύλινη σκάλα, για να αναγκάσει τον Μήτσο να την αφήσει ήσυχη. Ήταν λοιπόν δικό της το φταίξιμο που έπεσε και χτύπησε. Αλλιώς ο αδελφός της δε θα την κυνηγούσε. Ήθελε να κλάψει αλλά δεν μπορούσε, κάτι της έσφιγγε τον λαιμό. Την κυριεύσαν τύψεις χωρίς να καταλαβαίνει τι ήταν αυτό που ένιωθε. Ήξερε μόνο πως έπρεπε να είναι κοντά στη φίλη της.

Σηκώθηκε διστακτικά και για λίγο στάθηκε αναποφασιστη. Κοίταξε από το μικρό παράθυρο τη σκοτεινή νύχτα έξω, στο πίσω μέρος του σπιτιού, άκουσε μια κουκουβάγια να κλαίει ανατριχιαστικά, το σύρσιμο από τα πόδια του μουλαριού και του γαϊδάρου, το νευρικό ρουθούνισμά τους και σιγανά μουρμουρητά που έφταναν από το ισόγειο. Δε φοβόταν το σκοτάδι η Αννούλα, δεν την τρόμαζαν οι θόρυβοι της νύχτας, δε φοβόταν τη φύση με τους κινδύνους που έκρυβε στις ερημιές ή τα ζώα που συναντούσε όταν περι-

πλανιόταν μόνη της στα χωράφια και στους γύρω λόφους. Άρχισε όμως να φοβάται τους ανθρώπους. Ο Μήτσος τής έμαθε αυτόν τον φόβο. Και δεν ήταν οι απειλές του για το ξύλο ή την όποια τιμωρία έκρυβαν τα λόγια του, ήταν το βλέμμα του. Η παράξενη έκφραση που ξεχώριζε μέσα στα μάτια του σαν πετούσε τις προειδοποιήσεις του, η φωνή του που γινόταν τραχιά και σκληρή σαν απειλούσε αυτή και την αδελφή του. Ατίθασο και ζωηρό παιδί όπως ήταν, και ελεύθερο, χωρίς περιορισμούς και επίβλεψη, έδινε συχνά αφορμές στους μεγάλους να τη μαλώνουν, μα ποτέ δεν τους φοβήθηκε. Η τιμωρία τους καμιά φορά ήταν ξυλιές στα πισινά, ωστόσο τους περνούσε γρήγορα ο θυμός και το γέλιο ερχόταν συχνά πυκνά με τα κατώματά της, και όλων των παιδιών, στα χείλη τους. Ο Μήτσος ήταν αλλιώς. Το γέλιο δεν έφτανε στα μάτια, τα χείλη ήταν πάντα σφιγμένα και καλή κουβέντα δεν έβγαινε από το στόμα του για κανέναν. Και αυτό που έκανε σ' αυτή και στην αδελφή του σίγουρα δεν πρέπει να ήταν καλό, αλλιώς γιατί να τις απειλεί αν μιλούσαν; Γιατί να κυνηγήσει την Άντρη, να την προλάβει να μη φωνάξει τον πατέρα της απόψε;

Ναι, θα κατέβαινε κάτω να τη δει. Να της πει πως ήταν καλά, πως δεν πρόλαβε ο Μήτσος να την πειράξει, να την παρηγορήσει αν πονούσε από το χτύπημα. Ήταν η μόνη της φίλη σ' αυτό το χωριό, ήταν η μεγάλη αδελφή που δεν είχε πια. Έπρεπε να είναι μαζί της τώρα που χτύπησε. Άνοιξε την πόρτα και βγήκε στο μπαλκόνι. Είδε τα φώτα από το ισόγειο, τον κόσμο μαζεμένο στην αυλή σιωπηλό, μα δεν καταλάβαινε γιατί. Άρχισε να κατεβαίνει. Ένας άντρας πλησίασε τη σκάλα και της άπλωσε τα χέρια. Άκουσε τη χαμηλή φωνή του.

«Πρόσεχε, μικρή! Μην πέσεις κι εσύ». Τη βοήθησε στα τελευταία σκαλοπάτια και την άφησε. Κανείς δε μιλούσε. Προχώρησε και στάθηκε στην ανοιχτή πόρτα. Η μικρή φιγούρα με τη μακριά, λευκή νυχτικιά εμφανίστηκε στην είσοδο τραβώντας την προσοχή όλων. Δεν τη μάλωσαν, δεν την εμπόδισαν. Κοίταξε γύρω της με απορία, μα όλοι χαμηλώναν το κεφάλι. Είδε τον πατέρα της Άντρης σε μια γωνιά να κρατάει το κεφάλι του, τον Μήτσο δίπλα του μουδιασμένο και περίμενε να τον ακούσει να τη μαλώνει που τον παράκουσε. Της έριξε ένα εχθρικό βλέμμα μα δε μίλησε. Είδε τη Θεοδώρα που τη συγκρατούσαν τρεις γυναίκες στην καρέκλα σωριασμένη, είδε τα δακρυσμένα μάτια και τη λυπημένη έκφραση όλων, αλλά δεν καταλάβαινε. Και μετά, στο βάθος, στο διπλό κρεβάτι, είδε ξαπλωμένη την Άντρη. Δε φορούσε όμως πια τη νυχτικιά της. Ήταν ντυμένη με τα καλά της και τα μαλλιά της χτενισμένα σε μακριές πλεξούδες. Τα χέρια της ήταν σταυρωμένα στο στήθος της και η έκφρασή της ήρεμη. Έδειχνε να κοιμάται. Μα η Άντρη δεν κοιμόταν ποτέ ανάσκελα, πάντα στο πλάι τής άρεσε. Και για ποιο λόγο ήταν ντυμένη; Πότε άλλαξε; Μήπως για να την πάνε σε γιατρό στην πόλη; Άρα δεν πρέπει να ήταν κάτι σοβαρό, αφού τώρα ξεκουραζόταν και μπόρεσε κιόλας να κοιμηθεί.

«Άντρη;» ακούστηκε η φωνούλα της μέσα στο γεμάτο κόσμο δωμάτιο αδύναμη, τρεμουλιαστή. «Χτύπησες πολύ; Πονάς;»

Πνιχτοί λυγμοί ακούστηκαν γύρω της μα δεν έδωσε σημασία. Το βλέμμα της ήταν καρφωμένο στο πρόσωπο της Άντρης που εξακολουθούσε να έχει κλειστά τα μάτια. «Άντρη, μ' ακούς; Πονάς; Πες μου».

Κάποια γυναίκα την έπιασε απαλά από τους ώμους και έκανε να την απομακρύνει, όμως η Άννα γαντζώθηκε από το σιδερένιο κρεβάτι.

«Θέλω να είμαι μαζί της. Θα μου πει εμένα αν πονά όταν ξυπνήσει».

«Δε θα ξυπνήσει, μικρή, η Άντρη... Έχει φύγει πια, είναι στον ουρανό».

«Ψέματα! Είναι εδώ, τη βλέπω. Θέλω να είμαι μαζί της».

Τώρα δυο γυναίκες προσπαθούσαν να της αποσπάσουν τα χέρια από το κρεβάτι και να την τραβήξουν μακριά, μα η μικρή είχε γαντζωθεί γερά και άρχισε να κλοτσάει. Ένας από τους άντρες πλησίασε και την πήρε στα χέρια του απομακρύνοντάς τη με το ζόρι. Μια γειτόνισσα τον ακολούθησε και μίλησε με ένα δεκαπεντάχρονο κορίτσι στην αυλή.

«Ερασμία, πάρε τη μικρή σπίτι μας και βάλ' τη για ύπνο. Δεν κάνει να είναι εδώ τόσο μικρό. Μείνε μαζί της, θα κάτσω εγώ στην ξαγρύπνια».

Η Άννα δεν καταλάβαινε, ήθελε μόνο να είναι δίπλα στην Άντρη όταν ξυπνούσε, μα η νεαρή κοπέλα την έβαλε με το ζόρι στο κρεβάτι της και ξάπλωσε μαζί της. Έπειτα από πολλή ώρα επιτέλους την πήρε ο ύπνος.

Εύπνησε αργά και είδε τα ρούχα της στην καρέκλα δίπλα στο ξένο κρεβάτι όπου πέρασε τη νύχτα. Ντύθηκε γρήγορα και έκατσε στην άκρη του κρεβατιού· δίσταζε να κινηθεί μέσα σε ξένο σπίτι. Μα η ανυπομονησία την έτρωγε, ήθελε να πάει στην Άντρη, πρέπει να είχε ξυπνήσει τώρα. Θα της έλεγε αν πονούσε, αν είχε χτυπήσει πολύ και σίγουρα θα ήθελε μια συντροφιά αν την ανάγκαζε η Θεοδώρα να μείνει στο κρεβάτι. Άνοιξε την πόρτα διστακτικά και είδε την Ερασμία στην αυλή. Ήταν ντυμένη

με σκούρα ρούχα και φορούσε μαύρο μαντίλι στο κεφάλι.

«Α, ξύπνησες;» της είπε χωρίς να την κοιτάζει. «Έλα να πιεις γάλα, μόλις το άρμεξα».

«Θα πάμε μετά στην Άντρη;» τη ρώτησε ακολουθώντας την πειθήνια. Η υπόσχεση του ζεστού, φρέσκου γαλακτος με το μυρωδάτο παξιμάδι και τις ελιές κυριάρχησε.

«Θα πάμε να περιμένουμε το λεωφορείο. Σήμερα έρχεται η θεία σου».

Το είχε ξεχάσει, μα τώρα πάνω απ' όλα ήθελε να δει τη φίλη της. Η σκέψη ότι χτύπησε για χάρη της δεν την άφηνε. Ήθελε να της πει πως, ακόμα και αν δεν πρόλαβε να ξυπνήσει τον πατέρα της χθες βράδυ, ο Μήτσος δεν την είχε πειράξει ξανά.

Η Ερασμία δεν ξαναμίλησε. Ήταν σιωπηλή και τότε πότε σκούπιζε τα μάτια με την ανάστροφη του χεριού της. Την έπιασε από το χέρι σφιχτά μόλις τέλειωσε και ξεκίνησαν να περιμένουν το λεωφορείο. Στον δρόμο άκουγε την καμπάνα της εκκλησίας να χτυπά αργά και πένθιμα, μα δεν ήξερε να ξεχωρίσει τους ήχους.

«Γιατί χτυπά έτσι η καμπάνα;» ρώτησε με περιέργεια την κοπελίτσα.

«Πώς έτσι δηλαδή;»

«Διαφορετικά από τις Κυριακές».

«Θα σου εξηγήσει η θεία σου. Έλα, φτάσαμε».

Είχαν κάνει κύκλο, δεν είχαν περάσει από την εκκλησία και δεν είχαν συναντήσει κανέναν στη διαδρομή. Όταν έφτασαν στο καφενείο όπου σταματούσε το λεωφορείο, το βρήκαν κλειστό. Δεν υπήρχε ψυχή γύρω τους. Κάθισαν στις άδειες καρέκλες απ' έξω και περίμεναν. Και πρώτη φορά η μικρή Άννα παρέμενε ήσυχη. Δε σηκώθηκε, δεν προ-

σπάθησε να απομακρυνθεί ή να παίξει. Κάτι τη βάραινε. Ένωθε την περίεργη, βαριά ατμόσφαιρα και νόμιζε πως της πλάκωνε το στήθος.

Η θεία της και ο Χρήστος κατέβηκαν από το λεωφορείο και κοίταξαν γύρω τους παραξενεμένοι. Άκουγαν το πένθιμο χτύπημα της καμπάνας σε όλη τη διαδρομή μπαίνοντας στο χωριό, αλλά δεν πήγε ο νους τους σ' αυτό που τους είπε η Ερασμία χαμηλόφωνα. Βουβοί από έκπληξη πήραν τη μικρή και έφυγαν. Η Άννα έδωσε πειθήνια το χέρι της στη Μαρία και την ακολουθούσε αμίλητη. Αν η θεία της παραξενεύτηκε με τη διόλου συνηθισμένη της αντίδραση, τουλάχιστον δεν το έδειξε. Το μυαλό της ήταν στα νέα που άκουσε.

Στο σπίτι το αντρόγυνο άλλαξε βιαστικά ρούχα ανταλλάσσοντας χαμηλόφωνες κουβέντες, και μπροστά από τη βαριά εξώπορτα της αυλής η θεία της γύρισε, καθώς έδενε το μαύρο μαντίλι στο κεφάλι, και της είπε αυστηρά: «Μην ξεμυτίσεις σήμερα από το σπίτι μέχρι να γυρίσουμε. Πάμε στις Θεοδώρας, μπορεί ν' αργήσουμε. Σου έβαλα ψωμί, παστό κρέας και γιαούρτι αν πεινάσεις, έχει και μήλα στο καλάθι. Να είσαι φρόνιμη».

«Θέλω κι εγώ να πάω. Θέλω να δω την Άντρη».

«Δεν μπορείς να πας τώρα. Εκεί ήσουν, την είδες».

«Ναι, μα κοιμόταν. Θέλω να μου πει πως δε χτύπησε πολύ, πως δεν πονάει».

«Η Άντρη δεν μπορεί να σου μιλήσει πια. Έχει πάει στον ουρανό», της είπε μαλακωμένη η θεία της.

Μα ξαφνικά η Άννα άρχισε να χτυπάει δυνατά το πόδι της στο έδαφος με πείσμα και να φωνάζει: «Ψέματα! Όλοι λέτε ψέματα! Την είδα. Κοιμόταν. Πώς πήγε στον ουρανό;».

Η Μαρία γονάτισε μπροστά στη μικρή και την έπιασε

από τους ώμους απαλά αναγκάζοντάς τη να την κοιτάξει.

«Όταν κάποιος πάει στον ουρανό, πάει να πει πως δεν ξυπνάει πια από τον ύπνο του. Αυτό σημαίνει πως πεθαίνει. Και δεν μπορεί να μείνει πια στο σπίτι με τους δικούς του. Πρέπει να πάει εκεί όπου μένουν όλοι όσοι πεθαίνουν· στο νεκροταφείο».

«Μα είναι έξω από το χωριό. Και τους σκεπάζουν με χώμα. Πώς θα βγει αν ξυπνήσει;»

«Άννα, άκουσέ με. Η Άντρη δεν πρόκειται να ξυπνήσει. Ούτε πονάει πια. Έχεις δει ζώα που πέθαναν, έτσι; Το ίδιο είναι».

«Μα τα ζώα ψοφάνε, η Άντρη είναι κορίτσι, είναι φίλη μου».

«Το ίδιο είναι, δεν αναπνέουν πια και δεν κινούνται. Για τους ανθρώπους λέμε “πεθαίνουν”. Η ψυχούλα της είναι τώρα με τον Θεό και είναι ευτυχισμένη. Σίγουρα δε θα θέλει να είναι η φίλη της λυπημένη».

Έφυγαν αφήνοντας το μικρό παιδί γεμάτο απορίες και ερωτηματικά. Πίσω τους έκλεισαν τη βαριά πόρτα της αυλής και αντί για το μάνταλο έβαλαν το λουκέτο. Η Αννούλα κάθισε στο σκαλοπάτι του ισογείου και έγειρε στην πόρτα. Είχε καταλάβει ότι δε θα ξανάβλεπε την Άντρη. Εκείνο που δεν καταλάβαινε ήταν γιατί ο Θεούλης βιάστηκε να την πάρει κοντά του. Αν την αγαπούσε, δεν έπρεπε να την αφήσει εδώ που είχε τη μαμά της και τις φίλες της; Και να τιμωρήσει τον αδελφό της που την έκανε να κλαίει; Σπάνια έκλαιγε η Άννα, τώρα όμως δεν υπήρχε κανείς να της σκουπίσει τα δάκρυα, να την παρηγορήσει. Είχε μάθει να τα κρατάει φυλακισμένα και με τον καιρό είχε σκληρύνει χωρίς να το καταλαβαίνει. Ήταν και το πείσμα της

από την άλλη, που δεν ήθελε κανείς να τη λέει κλαψιάρα. Ήξερε πως δεν είχε αγκαλιά να καταφύγει με το παράπονό της, χάδι να απαλύνει τον πόνο σαν χτυπούσε, απαλό χέρι να σκουπίσει το δάκρυ. Μα τώρα, μόνη, με το βαρύ συναίσθημα πως έφταιγε η ίδια που η Άντρη έπεσε από τη σκάλα, δεν μπόρεσε να συγκρατήσει τα δάκρυα που την έπνιγαν. Άρχισε να κλαίει ασταμάτητα, με λυγμούς, και να ζητά συγγνώμη για κάτι που πίστευε ότι είχε προκαλέσει.

Έκλαψε πολλή ώρα, αφήνοντας όλο το παράπονο που κουβαλούσε μέσα της τρία χρόνια, από τότε που βρέθηκε στο χωριό με τη θεία της. Έκλαψε γιατί της έλειπε μια αγκαλιά, ένα τρυφερό φιλή της μάνας. Έκλαψε γιατί ένιωθε μόνη, γιατί κανένας δεν την ήθελε πραγματικά. Έκλαψε γιατί έχασε τη μοναδική φίλη που την καταλάβαινε, γιατί την έχασε από δικό της φταίξιμο. Έκλαψε γιατί σκέφτηκε τον Μήτσο που θα την τιμωρούσε. Και στο τέλος, αποκαμωμένη, με το κεφάλι ακουμπισμένο στην πόρτα, καθιστή στο χαμηλό σκαλοπάτι, την πήρε ο ύπνος. Εκεί τη βρήκαν η θεία της και ο Χρήστος σαν γύρισαν από την κηδεία.

Η Άννα δεν έκλαψε ποτέ ξανά για πολλά, πολλά χρόνια.

Ενα εφιαλτικό δίλημμα ορθώνεται απειλητικά στη ζωή της γιατρού Άννας Παπαδάκη. Ένα δίλημμα που την ωθεί να καταπατήσει τον ιερό όρκο του Ιπποκράτη, που με τόσες θυσίες και κόπους είχε δώσει.

Τα δύσκολα παιδικά χρόνια, η φρικτή εμπειρία στα πέντε της, όταν την είχαν εγκαταλείψει με μια θεία στο ορεινό χωριό της Πάφου, η στέρηση της αγάπης και της αποδοχής που την είχαν σημαδέψει θα βαρύνουν άραγε την όποια επιλογή της; Ή μήπως μόνο η αγάπη και ο σεβασμός θα την κατευθύνουν; Σκληρή απόφαση!

Ευθανασία ή φόνος; Στα μάτια της δεν υπάρχει δικαιολογία. Πώς και γιατί βρίσκεται αντιμέτωπη με τέτοιες τραγικές επιλογές στη ζωή της; Ποιες θα είναι οι επιπτώσεις για τη μία ή την άλλη απόφαση;

Και χρόνια μετά, το δίλημμα επιστρέφει και την αναγκάζει να αναμετρηθεί ξανά με τον όρκο της. Το ερώτημα αυτή τη φορά είναι: τιμωρός ή το δικαίωμα να λέγεται Άνθρωπος;

Μια ιστορία βασισμένη σε πραγματικά γεγονότα, που καθηλώνει και συνάμα γεννά ερωτήματα.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psychogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧΗΣΗΣ: 17198

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ΄ Ε Π Α Φ Η